

V jazycích, které rozlišují v rámci nominálního čísla pouze singulár a plurál, není gramatické číslo jediným faktorem, který ovlivňuje výslednou sémantiku substantiva. Tvar singuláru typicky referuje k jednomu denotátu, ale tvar plurálu může referovat k jednomu a více, nebo jen více než jednomu denotátu v závislosti na typu kontextu, širším kontextu nebo záměru mluvčího. Pokud mluvčí odkazuje na objekty reálného světa, je reference daná typem kontextu. Plurálová forma substantiva v takovém případě v UE kontextech referuje k více než jednomu denotátu (kapitola 2.4.2). V DE kontextech naopak k jednomu a více denotátům (kapitola 2.4.3). V případě, že mluvčí odkazuje v rámci významu substantiva ke konceptu pojmu, který vymezuje daný pojem bez přímé vazby na konkrétní objekty reálného v reálném světě, referuje plurálová forma substantiva k jednomu a více denotátům bez ohledu na typ kontextu (kapitola 2.4.4).

3. Kategorie čísla ve znakových jazycích

Tato kapitola je rozdělena do tří částí. Úvod první části je věnován způsobu transkripce znakových jazyků v této práci a dále představuje dosavadní poznatky týkající se gramatického čísla v dosud popsaných znakových jazycích. Druhá část (3.2) poskytuje přehled o dosud popsaných způsobů vyjádření nominálního čísla ve znakových jazycích. Třetí část (3.3) shrnuje dosavadní poznatky týkající se sémantického vymezení jednotlivých tvarů nominálního čísla ve znakových jazycích.

3.1.1. Poznámka k transkripci znakových jazyků

Znakové jazyky jsou vizuálně motorické jazyky a dosud se pro ně neujal jeden konvenční způsob zápisu. Odborná jazykovědná literatura se většinou drží zápisu pomocí glos, které však zachycují jen některé jazykové jevy (typicky syntaktické). Glosy zachycují lexikální jednotky znakového jazyka prostřednictvím jejich prototypického ekvivalentu v jazyce, kterým autor píše. Tyto ekvivalenty jsou zapsány velkými písmeny. Jazykové jevy, které není možné tímto způsobem zachytit jsou pak popsány pomocí různých zkratk a značek.

Vzhledem k tomu, že v této práci uvádím příklady z různých znakových jazyků, převádím glosy vždy do (audio-orálního) jazyka země, ve kterém se uváděný znakový jazyk užívá. Konkrétně českými glosami jsou zachyceny lexikální jednotky ČZJ, anglicky jednotky ASL, německy jednotky DGS, nizozemsky jednotky NGT a VGT. Příklady z jiných jazyků se

v této práci nevyskytují. Doprovodné zkratky a značky jsou popsány v seznamu zkratek (kapitola 7).

Protože tento způsob zápisu nezachycuje fonetickou povahu znaků, uvádím v případech, kde je konkrétní forma lexikálních jednotek podstatná a relevantní pro účely této práce, také fonetickou transkripci SignWriting. Jeho základní principy relevantní pro tuto práci jsou popsány v kapitole 9.1.

3.1.2. Číslo ve znakových jazycích?

Dostupná literatura se kategorii čísla ve znakových jazycích věnuje jen sporadicky a velmi omezeně. V souhrnu se omezuje na popis jednotlivých strategií, jakými lze ve znakových jazycích vyjádřit množství či pluralitu objektů. Konkrétní strategie značení plurálu byly dosud popsány v americkém (ASL) (Baker 1980, Wilbur 1987, Koulidobrova 2018), rakouském (ÖGS), britském (BSL), německém (DGS) (Steinbach 2012), vlámském (VGT) (Heyerick 2008), izraelském, italském (LIS) (Pizutto 1996), nizozemském (NTG) (Zwitsersloot 1999) a tureckém znakovém jazyce (TID). Teoretické popisy a typologické studie však stále chybí (Steinbach 2012, s. 113). Jak uvádí již Baker (1980, s. 361), popsané způsoby pluralizace slouží pro vyjádření většího množství denotátů než jedna.

Výzkum českého znakového jazyka před rokem 1989 nebyl kvůli oficiálním postojům k neslyšícím a hluchotě prakticky možný. První slovník českého znakového jazyka vyšel teprve v roce 1988 a samotný výzkum započal až se vznikem Institutu pro neslyšící v Berouně v roce 1993. Ten byl však zpočátku orientován pouze na vypracování notačního systému pro český znakový jazyk a teprve v druhé polovině 90. let začala být komunikace neslyšících studována na Ústavu českého jazyka a teorie komunikace Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze s velkým podílem studentů, kteří sami provedli řadu výzkumů v rámci absolventských prací (Okrouhlíková 2008, s. 66–67). Kategorii čísla se však dosud žádná studie systematicky nevěnovala. Macurová (2001) bez dalšího vysvětlení pouze konstatuje, že zájmena v českém znakovém jazyce mají kromě tvarů plurálu také tvary duálu, triálu a kvadriálu. K substantivům se nevyjadřuje vůbec.

V tomto kontextu je vhodné poznamenat, že teprve práce Williama Stokoeho v roce 1960 *The Sign Language Structure* (Struktura znakového jazyka) (Stokoe 1960) dokázala, že znakové jazyky, které do té doby byly i odbornou veřejností vnímány jako systém gest, jsou přirozené jazyky a splňují všechna kritéria, která na takové jazyky jsou kladena. Přestože tato práce iniciovala další výzkum a americký znakový jazyk (ASL) je považovaný za jeden z nejlépe

popsaných znakových jazyků na světě, některé aspekty znakových jazyků zůstávají nepopsané (Zwitzerlood 1999, s. 60).

Zřejmé je, že i ve znakových jazycích lze morfologicky rozlišit plurálovou formu substantiva od neplurálové. Za morfologické vyjádření plurálu se obecně považuje reduplikovaná forma substantiv (zájmen, příp. klasifikátorů). Morfologicky nepříznačnou formu pak někteří autoři považují za tvar singuláru (Steinbach 2006, s. 118, 279). Řada autorů (Schlenker 2013, s. 57–58; Koulidobrova 2018, s. 15; Steinbach 2012, s. 282; Zwitzerlood 1999, s. 74) nicméně k nepříznačové formě uvádí, že může referovat jak k atomům (tedy jednomu denotátu), tak k sumám (tedy více než jednomu denotátu) a je tedy ve smyslu gramatického čísla neurčitá. Proto by na základě této reference bylo korektnější tento tvar označovat jako GN. Já pro účely této práce tedy tuto morfologicky nepříznačnou formu substantiv budu označovat jako tvary GN. Označení GN bylo do citovaných příkladů pro účely této práce doplněno. Ambiguitu nepříznačových tvarů ilustrují níže uvedené příklady.

(134) MUSEUM HAVE 7 BOOK

museum.GN mít 7 kniha.GN

„V muzeu mají 7 knih.“

přepis příkladu z ASL, Schlenker 2019, s. 58 (10)

(135) 1-POSS FATHER TREE CUT můj otec.GN strom.GN kácet.PAST

„Můj otec pokácel strom/Můj otec pokácel stromy.“

přepis příkladu z ASL, Koulidobrova 2018, s. 4 (5)

(136) STUDENT FRUSTRATE, TEACHER UPSET student.GN frustrovaný,

učitel.GN naštvaný.

„Student je frustrovaný, učitel naštvaný/Studenti jsou frustrovaní, učitelé naštvaní.“

přepis příkladu z ASL, Koulidobrova 2018, s. 5 (8b)

(137) CAR STANDING-NEXT-TO-EACH-OTHER

auto.GN stát-jedno-vedle-druhého „Auta

stojí jedno vedle druhého.“

přepis příkladu z ASL, Steinbach 2006, s. 163 (obr. 13)

(138) IX-1 LIKE POSTER

já líbit plakát.GN

„Líbí se mi plakát/Líbí se mi plakáty.“

přepis příkladu z ASL, Steinbach 2012, s. 282 (34)

Plurálový tvar substantiva lze (v ASL) vyjádřit morfologicky přímo na substantivu samotném (139), pomocí klasifikátoru (140), zájmena (141) a nebo slovesa (142) (Baker 1980, s. 361). Morfologické vyjádření plurálu na substantivu ilustruje první příklad. V něm je plurál vyjádřený pomocí jeho reduplikace (značeno ++).

- (139) BOOK++ BLUE
kniha.PL modrý „modré
knihy“

přepis příkladů z ASL, Steinbach 2012, s. 12 (27a)

Druhý příklad (140) ilustruje vyjádření plurality substantiva pomocí reduplikace klasifikátoru (klasifikátorového slovesa) s posunem (značeno >+>+). Více o klasifikátorech dále.

- (140) TABLE BOOK CL_{FLAT}>+>+
stůl.GN kniha.GN CL_{FLAT}.PL „Na
stole leží vedle sebe knihy.“

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 125 (obrázek 6.5)

Další příklad (141) ilustruje vyjádření plurality substantiva pomocí reduplikace zájmena INDEX.

- (141) HEY, HORSE WHITE INDEX++ SEE YOU
haló, kůň.GN bílý index.PL vidět ty „Hele,
vidíš tam ty koně?“

přepis příkladu z ASL, Baker 1980, s. 371 (13)

Vyjádření plurality pomocí reduplikace slovesa ilustruje příklad (142). V tomto případě je sloveso navíc doplněno o tzv. arc pohyb, který byl popsán i u afixace substantiv v kapitole 3.2.1. Jedná se o půlobloukový pohyb artikulovaný současně produkcí základního pohybu slovesa.

- (142) BOOK ENJOY I-READ_{++arc}
kniha.GN užívat já-číst.PL_{arc}
„Číst různé knihy mě baví.“

Přepis příkladu z ASL, Baker 1980, s. 378 (28)

Klasifikátory se vyskytují ve většině znakových jazyků. Obecně se považují za morfémy (konkrétně tvary rukou), které zastupují jména (podobně jako zájmena), ale prostřednictvím jejich prototypických vlastností. Objevují se jako součást tzv. klasifikátorových sloves, prostřednictvím kterých vyjadřují jejich pohyb, stav, umístění nebo počet apod. (Nováková 2008, s. 13, 15; Steinbach 2012, s. 125, 128, 164, 158).

Způsob jejich užití ilustruje příklad (143), ve kterém klasifikátor vyjadřuje gramatické číslo i umístění řídicího substantiva.

- (143) TABLE BOOK CL_{FLAT}>+>+
stůl.GN kniha.GN CL_{FLAT}.PL „Na
stole leží vedle sebe knihy.“

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 125 (obrázek 6.5)

Naopak shoda v rámci nominální fráze se ve většině znakových jazyků nevyjadřuje (Schlenker 2013, s. 119–120). To ilustrují níže uvedené příklady.

- (144) BOOK++ BLUE
kniha.PL modrý
„modré knihy“
(145) BOOK++ BLUE++
kniha.PL modrý.PL „modré
knihy“

přepis příkladů z ASL, Steinbach 2012, s. 12 (27a) (27b)

Pluralita je morfologicky vyjádřena tvarem substantiva, ale její současné morfologické vyjádření na přívlastku už způsobuje negramatičnost, jak je patrné z příkladu (145). Na přívlastku tedy být vyjádřena nesmí.

Plurálovou formu lze morfologicky vyjádřit na samotném substantivu pouze u omezeného počtu substantiv (jak ukazují studie na ASL, DGS, nebo IsSL (Izraelském znakovém jazyce)). Více viz kapitola 3.2.2.

Morfologicky vyjádřená pluralita nesmí být v ASL vyjádřena dokonce ani v kontextu, kde je větší množství vyjádřeno sémanticky např. prostřednictvím kvantifikátorů (Baker 1980, s. 377; Steinbach 2012, s. 120). Nemožnost kombinace plurálové formy substantiva s určitým kvantifikátorem (číslovkou) dokládá příklad (146), kombinaci s neurčitým kvantifikátorem pak

příklad (147). Z příkladu (148) je zřejmé, že s kvantifikátorem lze kombinovat pouze morfologicky nepříznačkové (GN) tvary substantiv.

(146) *FIVE CHILD>+>+

pět dítě.PL

„pět dětí“

(147) *MANY CHILD>+>+

mnoho dítě.PL

„mnoho dětí“

(148) FIVE CHILD

pět dítě.GN „pět

dětí“

přepis příkladů z ASL, Steinbach 2012, s. 12 (26a) (26b)

Naopak v italském znakovém jazyce (LIS) takové omezení neplatí. Shoda v rámci nominální fráze je možná, jak dokazuje příklad (149).

(149) TOWN>+>+ MANY

město.PL mnoho „mnoho

měst“

přepis příkladů z LIS, Pizzuto 1996, 184 (nečíslováno)

Kromě plurálové formy byl v ASL popsán i tvar duálu. Wilbur (1987, s. 25) popisuje, že duálovou formu (substantiv ASL) lze vytvořit postupnou artikulací znaku na dvou místech v prostoru. Konkrétní příklad neuvádí, nicméně na základě jeho popisu lze předpokládat tvar, který je zachycen v příkladu (151). Základní forma substantiva je zachycena v příkladu (150) a je tvořena jednorázovým pohybem. Duálový tvar je vytvořen reduplikací (resp. duplikací), přičemž replikát je jednou artikulovaný vlevo a jednou vpravo (z pohledu mluvčího).

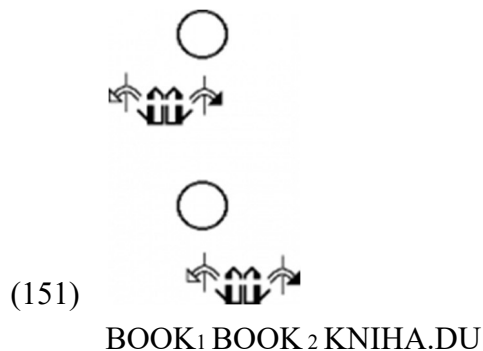

(150)

BOOK

kniha.GN

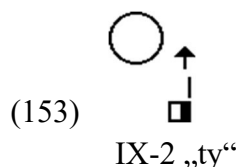
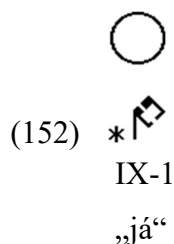
„kniha“

„dvě knihy“ tvar duálu ASL zkonstruovaný na základě slovního popisu, Wilbur 1987, s. 25

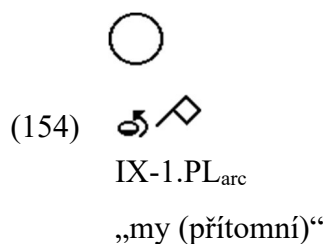
Naopak zájmena ASL mají podle Baker (1980, s. 370–371) více forem: singulárovou, duálovou, triálovou a kvadriálovou. Baker zároveň uvádí, že i zájmena lze pluralizovat například reduplikací nebo pomocí arc pohybu.

Příklad (152) a (153) ilustruje singulárovou formu zájmena v první a druhé osobě.

příklady z ASL, Baker 1980, s. 206 (nečíslováno)

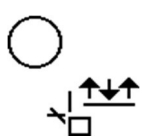
Příklad (154) a (155) ilustruje dva způsoby pluralizace zájmena IX-1 (152) pomocí různých forem pohybu. Zájmeno v prvním příkladu je pluralizované pomocí arc pohybu. Tento tvar referuje k mluvčímu a dalším přítomným osobám. Zájmeno v příkladu (155) je pluralizované reduplikací s posunem, přičemž tato forma referuje k mluvčímu a dalším nepřítomným osobám.

- (155) IX-1.PL
„my (nepřítomní)“

příklady z ASL, Baker 1980, s. 209 (nečíslováno)

Příklad 0 ilustruje tvar duálu zájmena, které referuje k mluvčímu a posluchači.

- (156) US-TWO
„my dva“

příklad z ASL, Baker 1980, s. 206, obr. 8.9

Příklady (157)–(159) ilustrují další tvary, referující k větším počtům osob. Tvořené jsou vždy číslovkou a kruhovým pohybem.

- (157) US-THREE
„my tři“

- (158) US-FOUR
„my čtyři“

- (159) US-FIVE
„nás pět“

příklady z ASL, Baker 1980, s. 213 (nečíslováno)

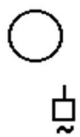
Podle Steinbacha (2012, s. 112, 231–232) znakové jazyky rozlišují u zájmen však jen mezi singulárem, duálem a plurálem. Tvary zájmen, které jsou tvořeny pomocí inkorporace číselných morfémů (157)–(159), podle něj nelze za samostatné formy gramatického čísla považovat (například triál, kvadriál apod.). To z toho důvodu, že morfologické vyjádření duálu povinné je, ale zájmena s inkorporovanými číslovkami se objevují jen jako alternativa k jinému vyjádření plurálu.

Dalším způsobem vyjádření nominálního čísla ve znakových jazycích je využití klasifikátorových konstrukcí. Jak již bylo uvedeno výše klasifikátory se ve znakových jazycích vyskytují jako součást sloves. To může vyjadřovat číslo a osobu podmětu nebo předmětu prostřednictvím shody. Plurál substantiva je vyjádřený prostřednictvím arc pohybu na slovese (Steinbach 2012, s. 124, 143; Rathman 2008, s. 201). Sloveso s arc pohybem ilustruje příklad (160). Pluralitu knih zde vyjadřuje reduplikované sloveso současně doplněné o arc pohyb. Podmět je vyjádřený tvarem slovesa v první osobě.

- (160) BOOK ENJOY I-READ^{++arc}
 kniha.GN užívat 1-číst.PL_{arc}
 „Číst různé knihy mě baví.“

přepis příkladu z ASL, Baker 1980, s. 378 (28)

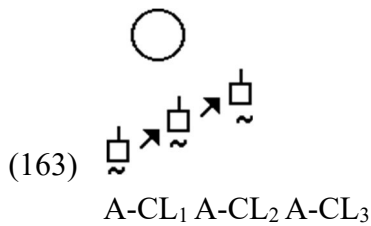
Podle Baker (1980, s. 361) lze tvořit ze singulárových i plurálových tvarů klasifikátorů ještě další formy. Podle jejího popisu jednou artikulovaný klasifikátor (161) vyjadřuje jeden denotát. Tentýž klasifikátor artikulovaný dvakrát, pokaždé na jiném místě (162), pak vyjadřuje dva denotáty. Třikrát artikulovaný, pokaždé na jiném místě (163), vyjadřuje tři. Klasifikátor artikulovaný třikrát nebo čtyřikrát, pokaždé na jiném místě a s „menší přesností“ (164), pak vyjadřuje několik denotátů. Poslední jmenovaná forma pravděpodobně vyjadřuje paukál.

- (161)
 A-CL
 „jedna osoba“

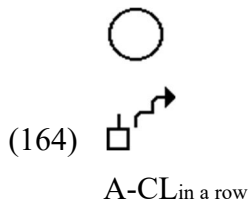
- (162)

A-CL₁ A-CL₂

„dvě osoby (vedle sebe)“

„tři osoby (vedle sebe)“

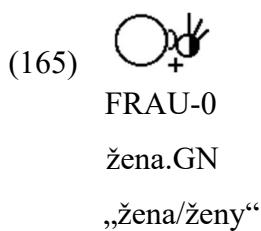

„několik osob (v řadě)“ příklady z ASL, zkonstruované na základě slovního popisu,
Baker 1980, s. 363

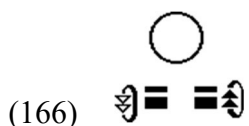
3.2. Gramatické vyjádření čísla

3.2.1. Afixace

Afixaci bez fonetické realizace zmiňují někteří autoři (Steinbach 2012, s. 113, 115, 120) i u znakových jazyků. Nicméně uvádí, že tímto způsobem je vyjádřeno číslo u těch substantiv, které neumožňují kvůli fonologickým omezením jiný způsob morfologického vyjádření. Vzhledem k neurčité referenci těchto morfologicky nepříznakových tvarů substantiv a faktu, že morfologicky lze tvořit plurál jen u velmi malého počtu substantiv, budu pro účely této práce tyto tvary považovat za formu GN. Neurčitou referenci nepříznakových tvarů ilustrují následující příklady (165)–(168). V těchto příkladech nebylo ponecháno značení nulového afixu.

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 115 (obrázek 6.1)

FAHRRAD-0

kolo.GN

„kolo/kola“

příkladu z DGS, Steinbach 2012, s. 115 (obr. 6.2)

(167) MANY CHILD-0

mnoho dítě.GN „Mnoho

dětí.“

přepis příkladu z DGS, Steinbach 2012, s. 120 (3a)

(168) TABLE BOOK-0 CL_{flat}.PL stůl kniha.GN CLF.PL

„Na stole leží vedle sebe knihy.“

přepis příkladu z DGS, Steinbach 2012, s. 120 (obr. 6.5)

Afixace s fonetickou realizací byla sledována u některých substantiv ASL. Byl popsán ve formě tzv. arc pohybu (Schlenker 2019, s. 48; Wilbur 1987, s. 55). Přesný status tohoto pohybu však nebyl dosud popsán. Jedná se tedy pravděpodobně o afix či zájmeno. Zmíněný plurálový tvar je zachycen v příkladu (169) a jeho pravděpodobná realizace je zachycena v příkladu (170).

(169) POSS1 iAIDE IX_{iplural-arc} ALL-TOGETHER GRADE 60 EXAM.

můj pomocník IX_{plural-arc} všichni-společně hodnotit 60 zkouška.

„Mí pomocníci hodnotili 60 zkoušek.“

přepis příkladu z IPSL, Wilbur 1987, s. 55 (63)

(170)
plural-arc

pravděpodobná realizace arc afixu zrekonstruovaná na základě slovního popisu (Wilbur 1987, s. 55)

3.2.2. Reduplikace

Opakování segmentu či segmentů je proces, který se ve znakových jazycích objevuje často. Může být realizovaná beze změny, nebo se změnou místa artikulace. Reduplikace je považována za základní strategii tvoření plurálu ve znakových jazycích. Reduplikace substantiv

ve znakových jazycích se typicky vyznačuje ztrojením replikátu. Proto se nyní někteří autoři kloní k označení triplikace (Steinbach 2012, s. 113).

Protože v této práci se budu zabývat jednotlivými formami reduplikace podrobněji, budu pro účely této práce termín reduplikace používat obecně bez ohledu na počet replikování.

Reduplikaci se dvěma replikáty budu označovat jako duplikaci. Reduplikaci se třemi replikáty pak jako již zmíněnou triplikaci.

Pro přehlednost duplikaci ilustruje příklad (171). Triplikaci pak příklad (172).

(171) DŮM DŮM

(172) DŮM DŮM DŮM

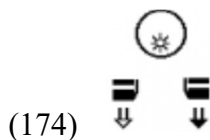
vlastní příklady

V řadě znakových jazyků není reduplikace možná u substantiv s komplexním pohybem, zahrnující dotyk s tělem. Je tedy možná pouze u substantiv s jednoduchým pohybem bez kontaktu s tělem (Steinbach 2012, s. 105, 113, 114). Substantivum s komplexním pohybem ilustruje příklad (173). Pohyb rukou je alternativní, kruhový a opakovaný. Obě ruce vykonávají krouživý opakovaný pohyb ve stejném směru, ale tak, že ve chvíli, kdy se jedna ruka pohybuje od těla, druhá se pohybuje k tělu.

(173)
FAHRRAD
kolo.GN
„kolo/kola“

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 115 (obr. 6.2)

Počet opakování (replikací) se však u jednotlivých substantiv může lišit. Ovlivnit ho může například komplexnost (složitost) substantiva, která může počet opakování redukovat, rychlost základního pohybu a v neposlední řadě i počet slabik doprovodného mluvního komponentu (Steinbach 2012, s. 114). K ovlivnění mluvním komponentem dochází například v NGT. Plurálová forma (175) substantiva je duplikovaná (nikoliv triplikovaná) právě kvůli dvouslabičnému mluvnímu komponentu stoe-len. Nepříznaková forma substantiva je tvořena jednorázovým pohybem, jak je zachyceno v příkladu 0.

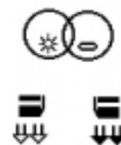

(174)

STOEL

židle.GN židle.PL
„židle“

(175)

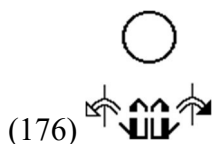

STOEL+

„židle“ (plurál)

příklady z NGT, Zwitterlood 1999, s. 74 (26)

Reduplikace jako taková může být úplná, nebo částečná. Při úplné reduplikaci dochází k opakování celého lexému. Úplnou reduplikaci ilustruje příklad (177). Nepříznaková forma substantiva je zachycena v příkladu (176). Plurálová forma je tvořena reduplikací bez jakékoliv redukce.

(176)

BUCH

kniha.GN

„kniha/knihy“

(177)

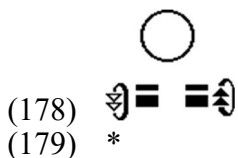
BUCH++

kniha.PL

„knihy“

příklady z DGS, Steinbach 2012, s. 116, obr. 6.3

Jak již bylo uvedeno výše, reduplikace ve znakových jazycích podléhá fonologickým omezením. Například v DGS není reduplikace možná u substantiv s komplexním pohybem, jak ilustruje příklad (179). Pro srovnání nepříznakovou formu substantiva ilustruje příklad (178).

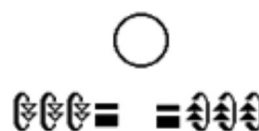
(178)

(179)

FAHRRAD

kolo.GN kolo.PL

„kolo/kola“

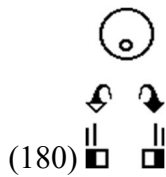
*FAHRRAD++

„kola“

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 115, obr. 6.2a,c

Při částečné reduplikaci dochází k určité redukci původního pohybu (Steinbach 2012, s. 116). Částečná reduplikace je zachycena v příkladu (181). Nepříznakovou formu substantiva ilustruje příklad (180). Plurálová forma je vytvořena reduplikací nepříznakové formy s redukcí

pohybu (směrem k tělu). Konkrétně tato plurálová forma je tvořena reduplikací s posunem, které způsobuje postupnou artikulaci jednotlivých replikátů na více místech vedle sebe. Tato forma je popsána níže.

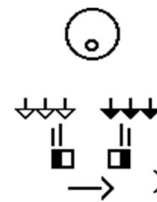

(180)

POSTEL

postel.GN postel.PL
„postel/postele“

(181)

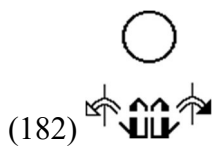

POSTEL>+>+

„postele“

vlastní příklady z ČZJ

Dále lze tedy rozlišit tzv. prostou reduplikaci a reduplikaci s posunem. První z nich se typicky vyznačuje třikrát realizovanou artikulací znaku bez změny umístění rukou v prostoru (Steinbach 2012, s. 116). Tento způsob reduplikace ilustruje již uvedený příklad (183). Nepříznaková forma substantiva zachycená na příkladu (182) je tvořena jednorázovým pohybem. Při reduplikaci je bez posunu v prostoru opakovaně artikulována (celkem 3x).

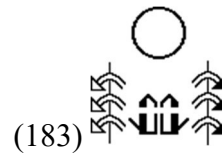

(182)

BUCH

kniha.GN

„kniha/knihy“

(183)

BUCH++

kniha.PL

„knihy“

příklady z DGS, Steinbach 2012, s. 116, obr. 6.3

Reduplikace s posunem se od prosté reduplikace odlišuje artikulací replikátů (reduplikované části znaku) na odlišných místech artikulace. Artikulace replikátu je zpravidla mírně posunuta vpravo oproti artikulaci předchozí realizace replikátu z pozice mluvčího (Steinbach 2012, s. 114, 116). Tuto formu reduplikace ilustruje příklad (185). Jednorázový pohyb, který tvoří základní formu substantiva je opakovaně realizovaný, ale vždy s mírným posunem vpravo proti předchozí realizaci.

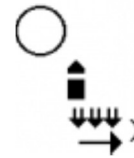

(184)

KIND

dítě.GN dítě.PL
„dítě/děti“

(185)

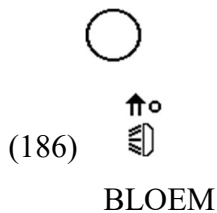

KIND>+>+

„děti“

příklady z DGS, Steinbach 2012, s. 116, obr. 6.4

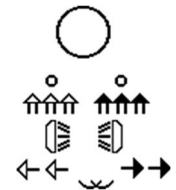
Třetí typ reduplikace byl popsán v nizozemském znakovém jazyce (NGT), ASL i rakouském znakovém jazyce (ÖGS). Jedná se o tzv. reduplikaci alternativní artikulací, která se vyskytuje pouze u jednoručních substantiv. Při aplikaci této reduplikace je základní forma substantiva střídavě symetricky artikulovaná oběma rukama, jak je zachyceno v příkladu (187). V tomto případě se zároveň jedná o reduplikaci s posunem. Nepříznakovou formu substantiva zachycuje příklad (187) (Zwitzerlood 1999, s. 66; Steinbach 2006, s. 151). V ASL je tento způsob reduplikace možný pouze u substantiv artikulovaných na hlavě (Schlenker 2013, s. 48).

(186)

BLOEM

květina.GN
„květina/květiny“

(187)

BLOEM_{2H_ALT}>+>+

květina.PL

„květiny“

příklady z NGT, Zwitzerlood 1999, s. 67 (12)

Reduplikace doprovázená nemanuálním plurálovým markerem byla popsána v italském znakovém jazyce (LIS). Tento marker je realizován přikývnutím hlavy při každém opakování reduplikátu, a to v mírně odlišných pozicích (resp. s mírně odlišným natočením hlavy) postupně zprava doleva, jak ilustruje příklad (189). V transkripci je označený jako ^m. Jedná se zároveň o částečnou reduplikaci, protože zde dochází k redukci opakování na jednu realizaci při každé reduplikaci (Pizzuto 1996, s. 182). Nepříznakovou formu ilustruje příklad (188).

- (188)
UOMMO
muž.GN

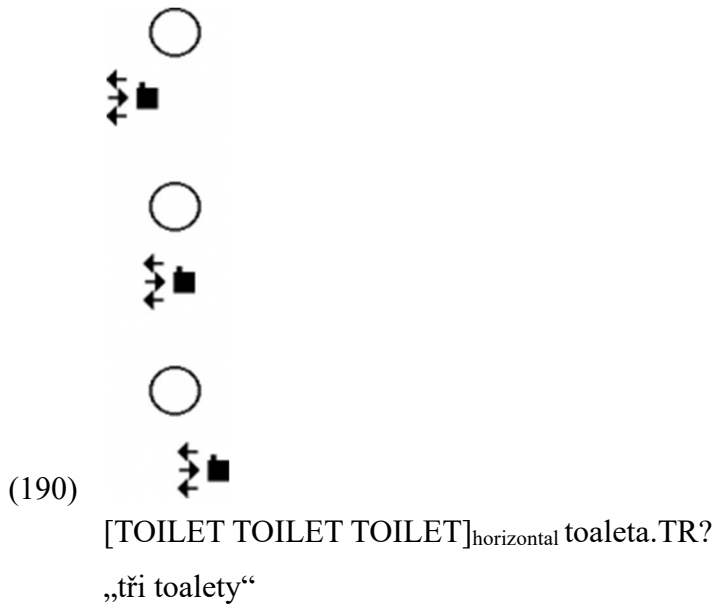
„muž“ příklad z LIS zrekonstruovaný na základě slovního popisu, Pizutto 1996, s. 182
(nečíslováno) a spreadthesign.com

-

(189)
UOMMO-m-m-m
muž.PL

„muži“ příklad z LIS zrekonstruovaný na základě slovního popisu, Pizutto 1996, s. 182 (nečíslováno) a spreadthesign.com

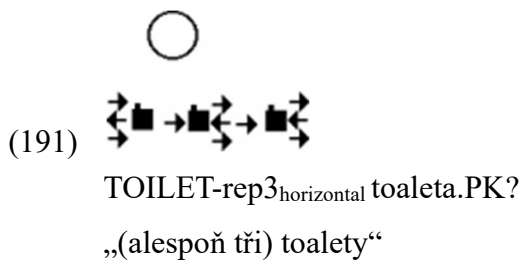
Systematické odlišnosti v artikulaci reduplikovaných forem spojené s rychlostí artikulace byly pozorovány v ASL. Schlenker (2019, s. 48) u první formy reduplikace sleduje znatelné oddělení jednotlivých replikátů, u druhé formy méně znatelné a u třetí formy kontinuální artikulaci. První označuje jako přerušovanou a druhou jako nepřerušovanou reduplikaci. Lze ji ale pravděpodobně chápat také jako pomalou a rychlou reduplikaci. Přerušovanou reduplikaci substantiva na třech různých místech v prostoru ilustruje příklad (190). Substantivum TOILET je postupně artikulováno na třech různých místech znakovacího prostoru.

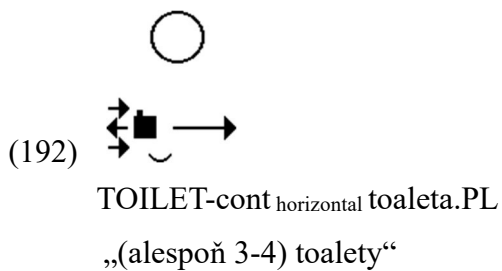
příklad z ASL, Schlenker 2019, 48 (1)

Nepřerušovanou reduplikaci pak ilustruje příklad (191), který se od přerušované reduplikace liší absencí dělicích pomlček mezi jednotlivými replikáty.

příklad z ASL, Schlenker 2019, 48 (1)

Při kontinuální reduplikaci nejsou replikáty postupně artikulované na jednotlivých místech, ale replikát je kontinuálně artikulován (opakován) při současném posunu rukou v prostoru po trajektorii, která je typicky oblouková, ale může mít i jiný průběh. Kontinuální reduplikaci ilustruje příklad (192).

příklad z ASL, Schlenker 2019, 48 (1)

3.2.3. Syntaktické vyjádření

Jak bylo uvedeno v úvodu, i ve znakových jazycích může být číslo substantiva vyjádřeno pomocí klasifikátorové konstrukce, která je součástí klasifikátorových sloves. Takováto slovesa pak číslo, resp. počet denotátů, vyjadřují pomocí reduplikace klasifikátoru. Samotná klasifikátorová slovesa však vyjadřují zároveň způsob pohybu, vztah mezi entitami v kontextu, nebo umístění referentů v prostoru apod. (Steinbach 2012, s. 125, 128, 164). V příkladu (193) je množství a umístění entit (konkrétně knihy) vyjádřeno právě reduplikací klasifikátorového slovesa (třetí lexém) s posunem (vpravo). U tohoto slovesa lze sledovat strategii reduplikaci s posunem, která byla popsána u substantiv v předchozí kapitole.

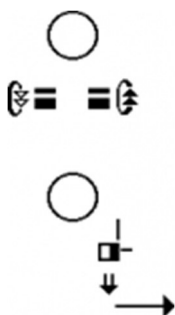

(193) TISH BUCH CL_{FLAT}>+>+
stůl.GN kniha.GN CL_{FLAT}.PL
„Na stole leží vedle sebe knihy.“

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 125 (obrázek 6.5)

Druhý způsob tvoření plurálové formy pomocí klasifikátorů byl popsán v DGS. Oproti prvnímu způsobu se liší v pohybu. Základní jednorázový pohyb samostatného klasifikátoru je doplněn o rovný pohyb směrem doprava z pohledu mluvčího (Steinbach 2012, s. 126).

Konkrétní realizace je zachycena v příkladu (194).

(194)

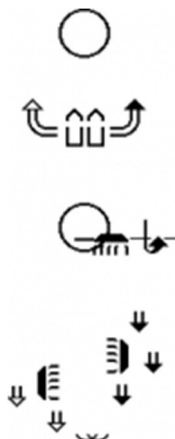
FARRAD CL_{VERTICAL}>

kolo.GN CL_{VERTICAL}.PL

„kola stojící vedle sebe“

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 126 (obrázek 6.6)

Pro reduplikaci klasifikátorů v rámci klasifikátorových sloves pravděpodobně neplatí omezení počtu opakování, která se objevují u reduplikace substantiv. Při reduplikaci substantiv dochází typicky k trojí artikulaci replikátu. Při reduplikaci klasifikátorů však dochází i k různým počtům opakování. Například pětinasobnou artikulací na odlišných místech lze vyjádřit konkrétně počet pěti denotátů, jak ilustruje příklad (195) (Steinbach 2012, s. 126).

(195) SCHUSSEL APFEL CL_{ROUND}.5
mísa.GN jablko.GN CL_{ROUND}.5
„V míse je 5 jablek.“

příklad z DGS, Steinbach 2012, s. 126 (obrázek 6.7)

Strategie vyjádření počtu či umístění pomocí klasifikátorového slovesa není pravděpodobně ve všech znakových jazycích povinná (Zwitserlood 1999, s. 71). Příklad (196) ilustruje kontext s klasifikátorovým slovesem (na posledním místě) a příklad (197) analogický kontext, ale bez klasifikátorového slovesa. Oba příklady zahrnují také kvantifikátor (číslovku).

(196)

BED ACHT CL_{op} meerdere locaties

postel.GN osm CL_{na} více místech

„Osm postelí (v řadě).“

příklad z NGT, Zwitserlood 1999, s. 69 (15)

(197)

VIER BOOM

čtyři strom.GN „Čtyři

stromy.“

příklad z NGT, Zwitserlood 1999, s. 68 (13)

Druhým popsáním způsobem vyjádření nominálního čísla pomocí tvaru slovesa byl popsán v ASL. V tomto případě plurál substantiva vyjadřuje reduplikovaný tvar slovesa zároveň s arc pohybem, jak ilustruje příklad (198) (Baker 1980, s. 378).

(198) BOOK ENJOY I-READ^{++arc}

kniha.GN užívat já-číst.PL_{arc}

„Číst různé knihy mě baví.“

Přepis příkladu z ASL, Baker 1980, s. 378 (28)

3.3. Sémantika

Jak bylo popsáno v předcházející části 3.1.2, na základě doložených kontextů z různých znakových jazyků lze usuzovat, že morfologicky nepříznačková substantiva mají ve smyslu gramatického čísla neurčitou referenci. Mohou tedy referovat jak k jednomu, tak k více denotátům.

Výjimku tvoří v ASL pravděpodobně jediné substantivum, které má v základní formě singulárovou interpretaci (referuje pouze k atomům). Jedná se o substantivum CHILD (dítě). Jeho odlišnou interpretaci proti jiným substantivum v totožném kontextu ilustrují příklady (199)–(202) (Koulidobrova 2018, s. 15; Steinbach 2012, s. 282). První dva ilustrují typickou kombinovatelnost GN tvaru s číslovkou větší než jedna a druhý naopak nemožnost kombinovat

takovou číslovku s plurálovým tvarem substantiva. Druhé dva pak zmíněnou odlišnost substantiva CHILD.

- (199) THREE POSTER
tři plakát.GN
„tři plakáty“
- (200) *THREE POSTER>+>
tři plakát.PL
„tři plakáty“
- (201) *THREE CHILD
tři dítě.GN
„tři děti“
- (202) THREE CHILD>+>
tři dítě.PL
„tři děti“

přepis příkladů z ASL, Steinbach 2012, s. 283–284 (37), (39), (44), (46)

Morfologicky nepříznakový tvar substantiv lze kombinovat s kvantifikátory (viz příklad (199), ale totéž není u substantiva CHILD možné, jak ilustruje příklad (201). Přestože číslovku THREE (tři) lze v prvním případě kombinovat se substantivem v nepříznačkovém tvaru, v druhém případě je tato kombinace negramatická. Naopak plurálovou formu substantiva běžně nelze kombinovat s číslovkami, jak ilustruje příklad (200). Příklad (202) však ukazuje, že plurálovou formu substantiva CHILD s číslovkami proti očekávání kombinovat lze a tato konstrukce negramatická není.

Kombinovatelnost substantiva CHILD s číslovkou ONE (jedna) ilustrují následující příklady. S touto číslovkou je možné kombinovat pouze nepříznačkovou formu substantiva, jak ilustrují příklady (203) a (204). Další podobné příklady zatím nebyly popsány.

- (203) IX-1 HAVE ONE CHILD NAME MARY
já mít jeden dítě.GN jméno Mary
„(Já) mám jedno dítě, které se jmenuje Mary.“
- (204) *IX-1 HAVE ONE CHILD>+>+ NAME MARY
já mít jeden dítě.PL jméno Mary
„(Já) mám jedno dítě, které se jmenuje Mary.“

přepis příkladů z ASL, Koulidobrova 2018, s. 13 (29)

Reference plurálové formy substantiv ve znakových jazycích dosud nebyla podrobně prozkoumána. Na základě překladů publikovaných kontextů se lze domnívat, že plurálová forma substantiv referuje pouze k sumám (k více než jednomu denotátu), a to bez ohledu na typ kontextu (Schlenker 20119, s. 59).

Referenci k více než jednomu denotátu v neutrálním UE kontextu dokládá příklad (205) a (206).

(205) JOHN SEE BALL++ (MARY SAME).

John vidět míč.PL (Mary také).

„John viděl několik míčů (a Mary také).“

přepis příkladu z ASL, Koulidobrova 2018, s. 15 (37a)

(206) IX-1 LIKE POSTER++

Já líbit plakát.PL „Líbi

se mi mi plakáty.“

přepis příkladu z ASL, Steinbach 2012, s. 282 (35)

Tutéž referenci v DE kontextech ilustrují následující příklady (207) a (208). Respondent odpovídá záporně v obou případech v situaci, kdy je počet objektů jedna. Plurálové substantivum tedy v těchto otázkách referuje k více než jednomu denotátu.

(207) HAVE TREE>+>+ HERE?

mít strom.PL zde?

„Máte zde stromy?“

a) #YES, HAVE ONE PINE.

ano, mít jeden

borovice.GN

„Ano, máme jednu borovici.“

b) NO, HAVE ONLY ONE ne,

máme jen jeden

„Ne, máme tu jen jeden.“

(208) IX-2 KNOW IX-a HAVE CHILD>+>+?

2 vědět on/ona mít dítě.PL

„Víš, jestli má děti?“

a) #YES HAVE ONE
DAUGHTER ano mít jeden
dcera.GN

„Ano, má jednu dceru.“

b) NO, ONLY ONE ne, jen jeden
„Ne, má jen jedno.“

c) YES HAVE TWO OR THREE
DAUGHTER, FORGET ano
mít dva nebo tři dcera.GN,
zapomenout.PAST

„Ale ano, má děti. Já dvě nebo tři dcery, zapomněl(a) jsem.“

přepis příkladů z ASL, Koulidobrova 2018, s. 13, 14 (15), (30)

Totožnou referenci mají na základě dostupných popisů i substantiva, jejichž plurál je vyjádřen prostřednictvím shody na (klasifikátorovém) slovese. Referenci k více než jednomu denotátu v neutrálním UE kontextu dokládají příklady (209) a (210).

(209) TABLE BOOK CL_{FLAT}>+>+
stůl.GN kniha.GN CL_{FLAT}.PL „Na
stole leží vedle sebe knihy.“

přepis příkladu z DGS, Steinbach 2012, s. 125 (obrázek 6.5)

(210) BIKE CL_{VERTICAL}> kolo.GN CL_{VERTICAL}.PL
„kola stojící vedle sebe“

přepis příkladu z DGS, Steinbach 2012, s. 126 (obrázek 6.6)

Další typy kontextů se substantivy v plurálové formě ani kontexty zahrnující plurál substantiva vyjádřený prostřednictvím shody nebyly v literatuře popsány.

3.4. Shrnutí

Kategorie čísla ve znakových jazycích nebyla dosud dostatečně prozkoumána a popsána. V dosud popsaných znakových jazycích má morfologicky nepříznakový tvar substantiv neurčitou referenci, což odpovídá neurčité formě GN. Tvar substantiva se singulárovou referencí byl popsán pouze u jednoho substantiva ASL. Na základě dalších dosud popsaných tvarů se lze domnívat, že znakové jazyky obecně dále rozlišují tvary duálu, paukálu a plurálu.

Duál je podle dosavadních popisů pravděpodobně možné vyjádřit pomocí reduplikace (konkrétně duplikace) substantiva. Tvary paukálu nebyly dosud explicitně popsány, nicméně na základě interpretací některých triplikovaných forem substantiv lze soudit, že paukál lze tímto způsobem vyjádřit.

Plurál nominálního čísla lze ve znakových jazycích vyjádřit pomocí afixace nebo reduplikace substantiva a také formou shody na slovese. Dosud byla popsána jediná forma, kterou lze považovat za afix. Tou je tzv. arc pohyb v ASL. Pro reduplikaci substantiv platí fonologická omezení, která jsou jazykově závislá a mohou se tedy mezi jednotlivými jazyky lišit. Tvořit plurálový tvar touto strategií lze z pravidla jen u omezeného počtu substantiv. Reduplikace většinou není možná u substantiv s komplexním pohybem a artikulovaných na těle. I ve znakových jazycích se můžeme setkat s reduplikací úplnou i částečnou, dále bez posunu nebo s posunem v prostoru, reduplikací s alternativním pohybem (artikulace jednoručního znaku oběma rukama) a reduplikací doprovázenou nemanuálním markerem. Setkat se můžeme i se strategií vyjádření plurálu pomocí shody na slovese, která je zpravidla vyjádřená reduplikací slovesa nebo afixací pluralizačního arc pohybu.

Přestože sémantika substantiv a jejich tvarů nebyla dosud dostatečně prozkoumána, lze na základě dostupných popisů usuzovat, že morfologicky nepříznakový tvar substantiv je ve smyslu gramatického čísla neurčitý a jedná se tedy o tvar GN. Tento tvar referuje jak k jednomu, tak k více než jednomu denotátu. Konkrétní reference je určena lexikálně kontextem například pomocí kvantifikátoru nebo prostřednictvím shody na slovese.

Reference plurálové formy je obecně kontextově závislá, jak bylo popsáno v kapitole 2.4. Ve znakových jazycích dosud nebyly popsány kontexty, ve kterých by byl význam plurálové formy typem kontextu ovlivněný. Ve všech dosud popsaných kontextech referuje plurálová forma substantiv pouze k více než jednomu denotátu. Morfologicky nepříznakový tvar substantiv má neurčitou referenci a může referovat k jednomu i více denotátům také bez ohledu na typ kontextu. Dosud nebyly v žádném znakovém jazyce popsány kontexty, ve kterých by se reference odlišovala.

4. Výzkumné cíle

4.1.1. Možné formy nominálního čísla substantiv ČZJ

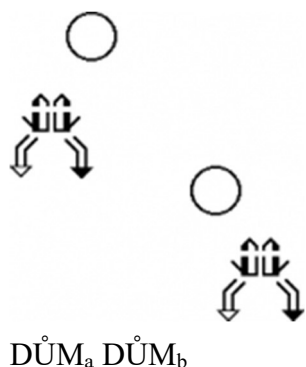
Schopnost vyjádřit množství (resp. počet) se předpokládá u všech přirozených jazyků. To lze v rámci nominálního čísla vyjádřit lexikálně, syntakticky či morfologicky (viz kapitola 2). Jednotlivé gramatické formy pak referují k odlišnému počtu denotátů (viz kapitola 2.2). I u znakových jazyků byly popsány morfologické i syntaktické způsoby, jak množství vyjádřit (afixací substantiva, reduplikací, syntakticky) (viz kapitola 3.2). Jednotlivé formy čísla ale dosud nebyly přesně vymezeny (kapitola 3.1.2).

Základní výzkumná otázka této práce byla stanovena následovně V1: „Jaké tvary rozlišují substantiva ČZJ v rámci nominálního čísla?“

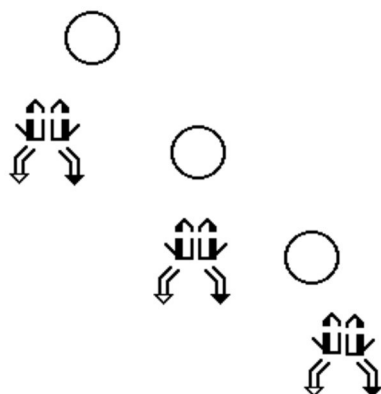
Na základě dosavadních popisů několika znakových jazyků v kapitole 3.3 lze předpokládat, že u substantiv ČZJ vyskytuje forma GN, která pravděpodobně bude mít morfologicky nepříznačový tvar.

Na základě toho tedy stanovuji hypotézu H1: Nepříznačový tvar substantiv ČZJ je formou GN.

Dále na základě dosavadních popisů ASL lze předpokládat, že počet replikací a způsob produkce reduplikovaných substantiv ČZJ by mohl ovlivňovat výslednou interpretaci takovýchto tvarů. Předpokládaný tvar duálu by tedy měl být na základě analogie s takovým tvarem v ASL vytvořen od nepříznačového tvaru duplikací, triál přerušovanou triplikací, paukál nepřerušovanou triplikací a plurál vícenásobnou kontinuální reduplikací na základě analogie s obdobnými příklady z ASL (viz kapitola 3.2.2). (211) Předpokládaný tvar duálu substantiva DŮM

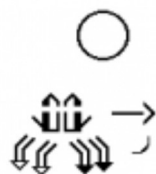

(212) Předpokládaný tvar triálu substantiva DŮM

DŮM_a DŮM_b DŮM_c

(213) Předpokládaný tvar paukálu substantiva DŮM

DŮM>+>+

(214) Předpokládaný tvar plurálu substantiva DŮM

DŮM>>

K této otázce byla stanoveny doplňující hypotézy:

H21: Duál substantiv ČZJ lze vyjádřit reduplikací – konkrétně jejich duplikací.

H22: Triál substantiv ČZJ lze vyjádřit reduplikací – konkrétně jejich přerušovanou triplikací.

H23: Paukál substantiv ČZJ lze vyjádřit reduplikací – konkrétně jejich nepřerušovanou triplikací.

H24: Plurál substantiv ČZJ lze vyjádřit částečnou reduplikací s posunem.

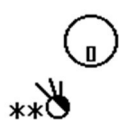
4.1.2. Možnosti reduplikace substantiv v ČZJ

V popsáných znakových jazycích je reduplikace zpravidla možná jen u substantiv neartikulovaných na těle a jednoduchým pohybem (viz kapitola 3.2). Další výzkumná otázka se tedy týká omezení pro reduplikaci substantiv v ČZJ.

V2: Podléhá reduplikace substantiv ČZJ omezením?

Pro ověření této otázky byly vytipovány morfologicky různá substantiva lišící se ve sledovaných rysech: místo artikulace, komplexnost pohybu:

Skupina A: Jednoruční substantiva artikulovaná na těle:

„kamarád“

Skupina B: Jednoruční substantiva artikulovaná na hlavě:

„jablko“,

„okno“,

„pták“

Skupina C: Obouruční substantiva artikulována v neutrálním prostoru jednoduchým pohybem:

„postel“,

„dům“,

„skříň“,

„stůl“

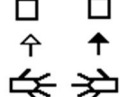
Skupina D: Substantiva artikulovaná v neutrálním prostoru s komplexním pohybem

,

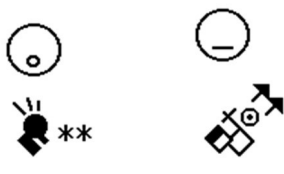

,

„kniha“, „kolo“ „automobil“

Skupina E: Obouruční substantiva artikulovaná na ruce:

„lékař“, „mrkev“

Na základě dříve popsaných omezení týkajících se reduplikace substantiv dosud v prozkoumaných znakových jazycích usuzují, že pro substantiva ČZJ budou platit tytéž omezení.

H3: Reduplikace u substantiv v ČZJ je možná jen u substantiv neartikulovaných na těle s jednoduchým pohybem.

U vytipovaných typů substantiv předpokládám možnost reduplikace pouze u substantiv ze skupiny C. U ostatních skupin lze předpokládat odlišnou strategii (například afixací).

4.1.3. Syntaktické vyjádření čísla v ČZJ

V kapitole 3.2.3 bylo popsáno, že i ve znakových jazycích může být číslo substantiva vyjádřeno pomocí klasifikátorové konstrukce, která je součástí klasifikátorových sloves. Takováto slovesa pak pomocí shody vyjadřují číslo, resp. počet denotátů. Shoda je pak morfologicky vyjádřena reduplikací. Samotná klasifikátorová slovesa však vyjadřují zároveň způsob pohybu, vztah mezi entitami v kontextu, nebo umístění referentů v prostoru apod. (Steinbach 2012, s. 125, 128, 164).

Třetí doplňující otázka je tedy zaměřena na vyjádření čísla tímto způsobem, a to zejména u substantiv, které neumožňují reduplikaci.

V3: Je možné vyjádřit číslo substantiv ČZJ pomocí reduplikace slovesa?

V kapitole 3.1.2 bylo uvedeno, že klasifikátory zastupují objekty pomocí jejich prototypických vlastností. Proto lze předpokládat, že jednotlivé klasifikátory se budou při vyjádření množství v rámci klasifikátorových sloves lišit, ale způsob vyjádření by při obdobném uspořádání objektů měl být obdobný. Na základě strategie popsané v několika znakových jazycích v kapitole 3.2.3, tedy reduplikace klasifikátoru, lze očekávat analogickou strategii také pro vyjádření čísla substantiv formou shody na slovese i v ČZJ.

H4: Číslo substantiv v ČZJ je možné vyjádřit pomocí reduplikace slovesa.

4.1.4. Reference jednotlivých forem substantiv v ČZJ

Řada autorů se domnívá, že základní forma substantiv ve znakových jazycích má neurčitou referenci, která by odpovídala referenci formy GN. Naopak reduplikované (plurálové) formy substantiv mají v doložených kontextech pouze plurálovou referenci, tedy referují k více než jednomu denotátu (viz kapitola 3.3). Toto je nezvyklé v kontextu reference plurálových forem substantiv u mluvených jazyků, kde se ukazuje určitá závislost reference na kontextu. Na základě něj pak plurál substantiv může referovat k jednomu a více denotátu (typicky v DE kontextech) nebo pouze více než jednomu (typicky v UE kontextech) (viz kapitola 2.4.2. a 2.4.3).

Proto jsou další doplňující výzkumné otázky zaměřeny na sémantiku jednotlivých forem substantiv v ČZJ. Odpovídající hypotézy byly stanoveny na základě popsané reference uvedených tvarů v kapitole 3.3. Řada autorů se kloní k názoru, že morfologicky nepříznakový tvar substantiv je co do formy gramatického čísla neurčitý (odpovídá formě GN). Proto v hypotéze očekávám totéž od substantiv ČZJ.

V41: Referuje GN tvar substantiv ČZJ (jejich morfologicky nepříznakový tvar) pouze k jednomu denotátu?

H5: Morfologicky nepříznakový tvar substantiv ČZJ má neurčitou referenci (referuje k jednomu i více denotátům).

V42: Referuje plurálová forma substantiv v ČZJ v UE kontextech k více než jednomu denotátu?

Vzhledem k tomu, že reference plurálových forem nebyla v dostupné literatuře doložena v různých typech UE a DE kontextů, aby bylo možné ji posoudit, vycházím z reference plurálových tvarů substantiv v audio-orálních jazycích, jak byla popsána v kapitolách 2.4.2 a 2.4.3. Proto předpokládám, že plurálová forma substantiv ČZJ bude v UE kontextech referovat k více než jednomu denotátu a v DE kontextech k jednomu a více denotátům.

H6: Plurálová forma substantiv ČZJ referuje v UE kontextech k více než jednomu denotátu.

V43: Referuje plurálová forma substantiv v ČZJ v DE kontextech k jednomu a více denotátům?

H7: Plurálová forma substantiv ČZJ referuje v DE kontextech k jednomu a více denotátům.

4.1.5. Metodologie

Vzhledem k absenci korpusu ČZJ, ze kterého by bylo možné získat jazyková data pro výzkum, byla potřebná data získána prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s rodilými mluvčími ČZJ. Počet rodilých mluvčích ČZJ je velmi malý a odhaduje se cca na 7 tisíc osob (Novák 2017). Proto byly rozhovory vedeny pouze s pěti rodilými mluvčími ve věku 30–50 let. Jako podklad k rozhovoru byly využity obrázky s různým počtem objektů. Vzhledem k faktu, že klasifikátorové konstrukce, které mohou vyjadřovat počet objektů, vyjadřují také jejich umístění (Steinbach 2012, s. 125, 128, 164), byly v některých případech zvoleny dvě varianty rozmístění (v řadě vedle sebe a v ploše), tak aby bylo zřetelné, zda konkrétní strategie reflektuje kromě počtu objektů také jejich uspořádání v prostoru, případně jaký vliv má uspořádání na vyjádření počtu. Kvůli minimalizaci ovlivňování respondentů formulací otázky (která v některých případech zahrnuje tvar substantiva reflektující počet, případně umístění objektů), byly pro navození kontextu zvoleny obrázky obsahující různé počty objektů. Tytéž materiály byly využity i při zkoumání přesné reference jednotlivých forem substantiv.

Výzkum byl zaměřen na způsob vyjádření předloženého počtu objektů. Zkoumání sémantického chování v závislosti na typu kontextu (UE a DE) (viz kapitola 2.4) byly podrobeny všechny získané formy substantiv. Základním východiskem pro toto zkoumání byl fakt (popsaný v kapitole 2.4), že právě interpretace plurálové formy substantiv je kontextově závislá. Na základě analýzy sebraného jazykového materiálu byly zodpovězeny výzkumné otázky.

4.1.6. Strukturovaný rozhovor

Rozhovor byl rozdělen na tři části. První část byla zaměřena na získání co nejširší škály různých tvarů čísla substantiv.

Respondentům byly předloženy všechny později používané obrázky, přičemž byly rozděleny podle jednotlivých objektů. Předkládané obrázky zahrnovaly následující objekty:

Obrázek 3 - ilustrační obrázek pro pojem „jablko“

Obrázek 4 - ilustrační obrázek pro pojem "auto"

Obrázek 5 - ilustrační obrázek pro pojem „kniha“

Obrázek 6 - ilustrační obrázek pro pojem „mobilní telefon“

Obrázek 7 - ilustrační obrázek pro pojem „dítě“

Respondenti byli vyzváni, aby jednotlivé skupiny obrázků pojmenovali.

Následně jim byly postupně předkládány obrázky s různými počty vyobrazených objektů. Vždy byli vyzváni, aby popsali to, co vidí na obrázku. V závislosti na tom, zda pro

popis použili konstrukci s číslovkou nebo bez ní, byli požádáni, aby tutéž situaci popsali také bez číslovky, případně s ní. Při tom předem nebyli upozorněni na to, aby zohledňovali počet ani uspořádání vyobrazených objektů. Obrázky s jednotlivými objekty, byly vždy postupně předkládány (případně obrázky kombinovány), aby zachycovaly postupně následující počty týž objektů: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 36, 72. Obrázky byly v případě potřeby kombinovány tak, aby zachycovaly v jednotlivé počty objektů tak, jak je demonstrováno na příkladu s auty (Obrázek 8 - Obrázek 19). Respondentům byly předloženy obrázky bez číselných údajů, které zde slouží pouze pro přehlednost, zároveň všechny objekty měly ve všech počtech stejnou velikost. Zde jsou obrázky obsahující větší počty objektů, z praktických důvodů zmenšené. Všechny použité obrázky při rozhovoru jsou zachyceny v příloze.

Obrázek 8 – ilustrační obrázek obsahující jeden objekt (automobil)

Obrázek 9 ilustrační obrázek obsahující dva objekty (automobily)

Obrazek 10 - ilustrační obrázek obsahující tři objekty (automobily)

Obrazek 11 - ilustrační obrázek obsahující čtyř objekty (automobily)

Obrazek 12 - ilustrační obrázek obsahující pět objektů (automobilů)

Obrazek 13 - ilustrační obrázek obsahující osm objektů (automobilů)

Obrazek 14 - ilustrační obrázek obsahující devět objektů (automobilů)

Obrazek 15 - - ilustrační obrázek obsahující deset objektů (automobilů)

Obrázek 16 - ilustrační obrázek obsahující jedenáct objektů (automobilů)

Obrázek 17 - ilustrační obrázek obsahující osmnáct objektů (automobilů)

Obrázek 18 - ilustrační obrázek obsahující třicet šest objektů (automobilů)

Obrázek 19 - ilustrační obrázek obsahující sedmdesát dva objektů (automobilů)

Situace demonstované pomocí obrázků byly následně rozšířeny o další vybraná substantiva. Jejich počet a upořádání byl demonstrován opět na obrázku s auty (pouze místo aut si respondenti měli představit postele, skříně, kamarádi apod.). I v těchto situacích byly respondentům kladeny tytéž otázky, jako v předchozím případě.

Druhá část rozhovoru byla zaměřena na zmapování reference forem substantiv, které respondenti sami užívali v první části rozhovoru. Tato část byla zaměřena jejich referenci ve vytipovaných DE kontextech. V nich jsem na základě analogie s audio-orálními jazyky očekával možné odlišnosti v referenci oproti UE kontextům.

Respondenti byli nejprve uvedeni do situace, ve které si měli představit, že vlastní tolik objektů, kolik je na předloženém obrázku. Následně jim byly kladeny otázky ve smyslu „Máte X?“, „Koupila jsi včera X?“. X zde zastupuje předkládané substantivum.

Druhou vzorovou DE konstrukcí byla podmínková věta kladená opět ve vzorové situaci dané předloženým obrázkem (respondent si představil, že vlastní daný počet zobrazených objektů). Součástí podmínkové věty byly opět tvary substantiv získané od respondentů v první části rozhovoru. Podle reakcí respondentů (kladných nebo záporných) byla následně vyhodnocováno, zda použitý tvar referuje k předloženému počtu objektů či nikoliv.

Třetí DE konstrukcí byla záporná věta předkládaná v situaci, ve které respondent měl v úmyslu zakoupit objekty v předloženém počtu, nicméně kvůli tomu, že v obchodě měli

nečekaně zavřeno, nákup se nezdařil. Kladena byla záporná otázka doplněná otázkou ve smyslu: „Včera jsi nekoupil X. Je to pravda?“.

Jednotlivé otázky, tak jak byly během rozhovoru kladeny jsou uvedeny v příloze v části 0.

5. Výsledky výzkumu

Tato část je dělena do čtyř částí. První popisuje jednotlivé formy, které respondenti použily pro popis předloženého počtu objektů. (5.1) obecně shrnuje formy, které byly během výzkumu v ČZJ získány. Druhá část 5.2 popisuje jednotlivé strategie vyjádření nominálního čísla v ČZJ. Třetí se pak věnuje sémantice jednotlivých tvarů získaných během výzkumného šetření.

5.1. Formy nominálního čísla v ČZJ

5.1.1. Jeden denotát

V situaci, kdy byl respondentům předložen jeden objekt, shodně užíli konstrukci, ve které bylo substantivum doplněno o jednu realizaci klasifikátoru a číslovku 1. Užití číslovky však respondenti označili jako nepovinné, přičemž její užití nemá vliv na výslednou interpretaci takového kontextu. Konstrukce obsahující tuto číslovku jsou uvedeny pod čísly (215)–(217).

- (215) OBRÁZEK BRR JABLKO JEDEN KLF_{kulatý-bjekt}
obrázek.GN tam-je jablko.GN jeden KLF
„Tam na obrázku je jedno jablko.“
- (216) OBRÁZEK BRR DĚTI JEDEN KLF_{sedící-osoba}
obrázek.GN tam-je dítě.GN jeden KLF
„Tam na obrázku je jedno sedící dítě.“
- (217) OBRÁZEK BRR AUTO JEDEN KLF_{vozidlo}
obrázek.GN tam-je auto.GN jeden KLF
„Tam na obrázku je jedno auto.“

Kontexty bez číslovky 1 jsou uvedeny pod čísly (218)–(220).

- (218) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF_{kulatý-bjekt} obrázek.GN
tam-je jablko.GN KLF
„Tam na obrázku je (jedno) jablko.“

(219) OBRÁZEK BRR DĚTI KLF_{sedící-osoba} obrázek.GN tam-
je dítě.GN KLF

„Tam na obrázku je (jedno) sedící dítě.“

(220) OBRÁZEK BRR AUTO KLF_{vozidlo} obrázek.GN tam-je
auto.GN KLF.SG

„Tam na obrázku je (jedno) auto.“

Jako třetí možnost pro popis předložené situace respondenti užíli konstrukci bez klasifikátoru pouze s číslovkou 1 a také konstrukci bez číslovky (a bez klasifikátoru) jen s holým substantivem v morfologicky nepříznačkovém tvaru. Kontext s číslovkou bez klasifikátoru je zachycen v příkladu (221), kontext bez klasifikátoru a číslovky v příkladu (222).

(221) OBRÁZEK BRR STŮL JEDEN obrázek.GN tam-je
stůl.GN jeden

„Na obrázku je jeden stůl.“

(222) OBRÁZEK BRR STŮL
obrázek.GN tam-je stůl.GN

„Na obrázku je stůl/Na obrázku jsou stoly.“

Ke konstrukci bez klasifikátoru (221) respondenti dodávali komentář, že z takového kontextu již není zřejmé přesné umístění objektu v prostoru (na obrázku). Ke konstrukci bez klasifikátoru a číslovky pak dodávali, že taková konstrukce už nevyovídá nic ani o uspořádání objektů, ani o jejich počtu.

Na základě těchto příkladů lze usuzovat, že referenci substantiva v nepříznačkovém tvaru specifikuje gramatický tvar klasifikátoru. V tomto případě jeho jedna realizace signalizuje referenci právě k jednomu denotátu.

5.1.2. Dva denotáty

V situaci, kdy byly respondentům předloženy dva objekty, užíli duplikovaný klasifikátor (artikulovalý na dvou místech) nebo duplikované substantivum (artikulované na dvou místech). Celkem se ve výpovědích objevily tři různé formy reduplikace klasifikátoru. První forma byla tvořena simultánní realizací klasifikátoru levou i pravou rukou, jak je zachyceno v příkladu (223).

(223) OBRÁZEK BRR JABLKO $a_{\text{KLF.Lkulatý-objekt}}^b_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}}$ obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.DU

„Na obrázku je jablko a vedle další jablko/Na obrázku jsou dvě jablka vedle sebe.“

Zde dominantní ruka (P) artikuluje klasifikátor (KLF) na místě vpravo (označeno indexem b). Nedominantní ruka (L) současně (označeno ^) artikuluje tentýž klasifikátor na místě vlevo (index a). Tímto tedy vznikají dvě realizace klasifikátoru současně.

Druhá varianta byla realizovaná reduplikovanou artikulací klasifikátoru dominantní rukou na dvou místech artikulace (indexy a, b), jak je zachyceno v příkladu (224).

(224) OBRÁZEK BRR JABLKO $a_{\text{KLFkulatý-objekt}} b_{\text{KLFkulatý-objekt}}$ obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.DU

„Na obrázku je jablko a vedle další jablko/Na obrázku jsou dvě jablka vedle sebe.“

Třetí varianta byla artikulovaná opět oběma rukama, přičemž reduplikovaná byla pouze forma artikulovaná dominantní rukou (P), jak zachycuje příklad (225).

(225) OBRÁZEK BRR JALBKO $\text{KLF.Lkulatý-objekt}^a_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}} b_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}}$ obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.DU

„Na obrázku je jablko a vedle další jablko/Na obrázku jsou dvě jablka vedle sebe.“

Významový rozdíl mezi jednotlivými formami nebyl zjištěn.

Respondenti užili i konstrukci s kvantifikátorem 2, jak zachycuje příklad (226).

(226) OBRÁZEK BRR JABLKO DVA
obrázek.GN tam-je jablko.GN dva

„Na obrázku jsou dvě jablka.“

V některých případech respondenti užili duplikované substantivum (artikulované na dvou odlišných místech (indexy a,b), jak je zachyceno v příkladu (227)). Substantiva, u kterých je tato strategie možná jsou popsána v kapitole 5.2.1. Tuto formu uvedli pouze v případě substantiv zařazených do skupiny C (viz kapitola 4.1.2).

(227) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ_a SKŘÍŇ_b
obrázek.GN tam-je skříň.DU

„Na obrázku je skříň a vedle další skříň/Na obrázku jsou dvě skříně vedle sebe.“

Užité tvary klasifikátorů, i duplikované tvary substantiv jsou tvořeny morfologicky analogickým způsobem, jako duál u substantiv ASL popsány v kapitole 3.1.2 (příklady (151) a

(161)). Takovéto tvary referují právě ke dvěma denotátům. Vzhledem k tomu, že ke dvěma denotátům referují i bez užití kvantifikátorů (tedy množství tyto formy vyjadřují i samostatně) Z tohoto důvodu je možné tento tvar substantiv pravděpodobně považovat za tvar duálu a morfologicky analogickou klasifikátorovou konstrukci také za vyjádření nominálního tvaru duálu.

Na uvedené formy lze jistě pohlížet i jinak, například jako na koordinaci substantiv. Pro hlubší prozkoumání tohoto jevu však nebylo sesbíráno dostatečné množství jazykového materiálu a také to přesahuje zaměření této práce. Proto otázku koordinace substantiv ponechám pro budoucí výzkum.

5.1.3. Tři denotáty

V situaci se třemi předloženými objekty respondenti užíli třikrát artikulovanou formu klasifikátoru nebo substantiva na různých místech v prostoru. I zde respondenti užívali různé formy, podobně jako v situaci se dvěma denotáty. První forma zahrnovala retriplikovaný klasifikátor (postupně artikulovaný na třech odlišných místech v prostoru), jak je zachyceno v příkladu (228). Podobně jako při popisu dvou objektů respondenti uváděli, že substantivum je možné doplnit o číslovku 3 upřesňující daný počet (229). Její přítomnost v konstrukci nicméně nemá vliv na výslednou interpretaci.

(228) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF.P_{kulatý-objekt} bKLF.P_{kulatý-objekt} cKLF.P_{kulatý-objekt}
obrázek.GN tam-je jalbko.GN KLF.TR
„Na obrázku jsou tři jablka vedle sebe.““

(229) OBRÁZEK BRR JABLKO TŘI KLF.P_{kulatý-objekt} bKLF.P_{kulatý-objekt} cKLF.P_{kulatý-objekt}
obrázek.GN tam-je jalbko.GN tři KLF.TR
„Na obrázku jsou tři jablka vedle sebe.““

Druhá forma zahrnovala jeden klasifikátor artikulovaný nedominantní rukou a současně duplikovaný klasifikátor artikulovaný dominantní rukou na dvou místech v prostoru, jak je zachyceno v příkladu (230). Totožná konstrukce doplněná o číslovku je zachycena v příkladu (231).

(230) OBRÁZEK BRR JABLKO aKLF.L_{kulatý-objekt}^bKLF.P_{kulatý-objekt} cKLF.P_{kulatý-objekt}
obrázek.GN tam-je jalbko.GN KLF.TR
„Na obrázku jsou tři jablka vedle sebe.““

- (231) OBRÁZEK BRR JABLKO TŘI $a_{\text{KLF.Lkulatý-objekt}}^b_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}} c_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}}$
obrázek.GN tam-je jablko.GN tři KLF.TR
„Na obrázku jsou tři jablka vedle sebe.“

Třetí forma zahrnovala artikulaci klasifikátoru nedominantní rukou a dominantní rukou a současně triplikovanou formu klasifikátoru artikulovanou dominantní rukou s posunem (resp. na třech různých místech artikulace s ohledem na konkrétní umístění objektů), jak je zachyceno v příkladu (232). Totožný kontext doplněný o číslovku zachycuje příklad (233). Rozdíl v interpretaci jednotlivých výše uvedených způsobů produkce klasifikátorů nebyl zjištěn.

- (232) OBRÁZEK BRR JABLKO $a_{\text{KLF.Lkulatý-objekt}} b_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}} c_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}}$
obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.TR
„Na obrázku jsou tři jablka vedle sebe.“

- (233) OBRÁZEK BRR JABLKO TŘI $a_{\text{KLF.Lkulatý-objekt}} b_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}} c_{\text{KLF.Pkulatý-objekt}}$
obrázek.GN tam-je jablko.GN tři KLF.TR
„Na obrázku jsou tři jablka vedle sebe.“

V případě substantiv, které umožňují reduplikaci, respondenti užili také formu retriplikovaného substantiva reduplikovaného s posunem. Tuto formu uvedli pouze v případě substantiv zařazených do skupiny C. Kontext s touto formou substantiva zachycuje příklad (234).

- (234) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ_a SKŘÍŇ_b SKŘÍŇ_c
obrázek.GN tam-je skříň.TR
„Na obrázku jsou tři skříně vedle sebe.“

Na základě reference této formy k právě třem denotátům lze usuzovat, že se jedná o tvar triálu. To platí v případě triplikovaného klasifikátoru i v případě triplikovaného substantiva. Nicméně na tyto tvary lze také pravděpodobně pohlížet jako na koordinaci substantiv. Jak však bylo uvedeno už v předchozí kapitole, pro podrobnější prozkoumání tohoto aspektu nebylo sebráno dostatečné množství jazykového materiálu, proto tento aspekt ponechám k budoucímu výzkumu.

5.1.4. Čtyři až deset denotátů

V situaci se čtyřmi až deseti (dvanácti) objekty respondenti použili klasifikátorovou konstrukci s třikrát nebo čtyřikrát reduplikovaným klasifikátorem s posunem, jak je zachyceno v příkladech (235)–(240), ovšem s tím rozdílem, že pohyb při reduplikaci klasifikátoru byl artikulovaný s větší dynamikou a jednotlivé realizace byly mírně redukovány (artikulované s menší přesností).

- (235) OBRÁZEK BRR JABLKO ČTYŘI KLF>+>+
obrázek.GN tam-je jablko.GN čtyři KLF.PK
„Na obrázku jsou čtyři jablka v řadě vedle sebe.“
- (236) OBRÁZEK BRR JABLKO ČTYŘI KLF>+>+>+
obrázek.GN tam-je jablk.GN čtyři KLF.PK
„Na obrázku jsou čtyři jablka v řadě vedle sebe.“
- (237) OBRÁZEK BRR JABLKO DVANÁCT KLF>+>+
obrázek.GN tam-je jablko.GN dvanáct KLF.PK
„Na obrázku je dvanáct jablek v řadě vedle sebe.“
- (238) OBRÁZEK BRR JABLKO DVANÁCT KLF>+>+>+
obrázek.GN tam-je jablko.GN dvanáct KLF.PK
„Na obrázku jsou čtyři jablka v řadě vedle sebe.“

Průběh pohybu artikulace i v tomto případě vyjadřuje uspořádání jednotlivých objektů, konkrétní počet však už nevyjadřuje, jak ilustrují příklady (239) a (240). Přestože konstrukce respondenti sami použili v první části rozhovoru, zpětně z nich nedokázali určit přesný počet objektů.

- (239) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>+>+ obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PK
„Na obrázku je 4-12? jablek v řadě vedle sebe.“
- (240) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>+>+>+
obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PK
„Na obrázku je 4-12? jablek v řadě vedle sebe.“

V téže situaci někteří respondenti užili klasifikátor artikulovaný kontinuálním postranním pohybem, jak je zachyceno v příkladu (241) a (242). Ten bez kvantifikátoru opět nevyjadřuje přesný počet, ale pouze přibližný. Respondenti tuto formu užili při popisu počtu objektů v rozsahu od čtyř do cca dvanácti.

(241) OBRÁZEK BRR JABLKO OSM KLF>
obrázek.GN tam-je jablko.GN osm KLF.PK
„Na obrázku je osm jablek v řadě vedle sebe.“

(242) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>
obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PK
„Na obrázku je (8?) jablek v řadě vedle sebe.“

Žádná z uvedených forem nelze kombinovat s číslovkami menšími než 4, jak ilustrují následující příklady:

(243) *OBRÁZEK BRR JABLKO DVĚ KLF>
obrázek.GN tam-je jablko.GN dva KLF.PK

(244) *OBRÁZEK BRR JABLKO TŘI KLF>
obrázek.GN tam-je jablko.GN tři KLF.PK

(245) *OBRÁZEK BRR JABLKO TŘI KLF>+>+>+
obrázek.GN tam-je jablko.GN tři KLF.PK

(246) *OBRÁZEK BRR JABLKO DVA KLF>+>+
obrázek.GN tam-je jablko.GN tři KLF.PK

V případě kontextu se substantivem, které umožňuje reduplikaci, užíli respondenti také triplikovanou formu artikulovanou pohybem s větší dynamikou a částečně redukováným pohybem (artikulovaným s menší přesností), jak je zachyceno v příkladu (247).

(247) OBRÁZEK BRR OSM SKŘÍŇ>+>+
obrázek.GN tam-je osm skříň.PL
„Na obrázku je osm skříní vedle sebe.“

Formy s triplikovaným klasifikátorem artikulovaným bočním pohybem byly popsány i v DGS, zde v příkladu (193) a (194), nicméně bez bližšího sémantického vymezení byly zařazeny mezi plurálové formy. Na základě obecného vymezení paukálu v různých jazycích a reference těchto forem, které přímo nereferují ke konkrétním objektům, ale k objektům „menšího nespecifikovaného množství“ a to i bez kombinace s kvantifikátory lze zmíněné formy pravděpodobně považovat za formy paukálu.

V kontextech s vyobrazeným počtem čtyř až dvanácti objektů užíli respondenti také v některých případech triplikovaných forem substantiv. Tuto formu uvedli pouze v případě substantiv zařazených do skupiny C. Jedno z nich je

zachyceno v příkladu (247) s číslovkou a v příkladu (248) bez číslovky. Bez číslovky však respondenti zpětně nedokázali určit, přesné množství, pro které reduplikovanou formu původně užíli.

- (248) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ>+>+
obrázek.GN tam-je skříň.PL
„Na obrázku je čtyři/osm/dvanáct skříní vedle sebe.“

Vzhledem k tomu, že totožná forma se vyskytla i při popisu většího množství objektů, nepovažují tuto formu za tvar paukálu, ale plurálu (více viz následující kapitola).

5.1.5. Více než deset denotátů

V situacích s vyššími počty objektů respondenti užíli podobné formy jako v případě čtyř až dvanácti denotátů jen s tím rozdílem, že produkce klasifikátorů byla doplněna o nemanuální komponent signalizující vyšší intenzitu a pohyb byl artikulován ve větším rozsahu, resp. s větší dynamikou. Tento způsob produkce je označen >>.

- (249) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PL
„Na obrázku je mnoho jablek v řadě vedle sebe.“
- (250) OBRÁZEK BRR JABLKO 18 KLF>>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN osmnáct KLF.PL
„Na obrázku je osmnáct jablek v řadě vedle sebe.“
- (251) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PL
„Na obrázku je třicet mnoho v řadě vedle sebe.“
- (252) OBRÁZEK BRR JABLKO 36 KLF>>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN třicet šest KLF.PL
„Na obrázku je třicet šest jablek v řadě vedle sebe.“
- (253) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PL
„Na obrázku je mnoho jablek v řadě vedle sebe.“
- (254) OBRÁZEK BRR JABLKO 72 KLF>>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN sedmdesát dva KLF.PL

„Na obrázku je sedmdesát dva jablek v řadě vedle sebe.“

Nemanuální komponent i délka pohybu a způsob jeho artikulace však lze modifikovat a subjektivně vyjadřovat velké množství (od velkého množství, přes obrovské, obrovitánské apod.).

Tuto formu při vyjádření menšího počtu objektů respondenti hodnotili jako negramatickou (255).

(255) *OBRÁZEK BRR JABLKO 8 KLF>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN osm KLF.PL

S ohledem na sémantické vymezení uvedených forem, která referuje k nespécifikovanému velkému množství objektů, a to samostatně i bez užití kvantifikátorů. Nicméně s touto formou lze dále pracovat a modifikovat (stupňovat) její význam. Proto se nejedná o klasickou plurálovou formu, která neutrálně referuje k většímu množství denotátů.

Triplikované substantivum užíli respondenti i v této situaci (jak ilustrují příklady (256) a (257), nicméně substantivum analogicky modifikovali pomocí nemanuálního komponentu i způsobu artikulace pohybu. Například rychlejším a kratším pohybem vyjádřili větší neurčité množství.

(256) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ>+>+ 72
obrázek.GN tam-je skříň.PL sedmdesát dva
„Na obrázku je sedmdesát dva skříní.“

(257) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ>+>+
obrázek.GN tam-je skříň.PL
„Na obrázku jsou skříně.“

5.1.6. Tvar mimo kategorii čísla

V jednotlivých uvedených kontextech respondenti uváděli také konstrukce s holými substantivy v morfologicky nepříznačném tvaru, které podle nich lze použít v kontextu s libovolným počtem objektů, jak ilustrují příklady (258) a (259).

(258) OBRÁZEK BRR JABLKO
obrázek.GN tam-je jablko.GN
„Na obrázku je jablko/jsou jablka.“

- (259) OBRÁZEK BRR AUTO
obrázek.GN tam-je auto.GN
„Na obrázku je auto/jsou auta.“

Jak již bylo uvedeno dříve, respondenti v navozených situacích užíli při specifikaci konkrétního počtu tentýž tvar substantiv doplněný o číslovku, jak je uvedeno v příkladech (260) a (261).

- (260) OBRÁZEK BRR AUTO 5
obrázek.GN tam-je auto.GN 5
„Na obrázku je 5 aut.“

- (261) OBRÁZEK BRR JABLKO 3 obrázek.GN tam-je auto.GN 5
„Na obrázku je 5 aut.“

Toto tedy naznačuje, že morfologicky nepříznačový tvar substantiv ČZJ se chová obdobně, jako v jiných jazycích substantiva ve tvaru GN. V kapitole 3.3 již bylo popsáno, že někteří autoři (Koulidobrova 2018, s. 15; Steinbach 2012, s. 282) se kloní právě k názoru, že substantiva ASL jsou v tomto tvaru ve smyslu gramatického čísla neurčitá. Na základě charakteristiky tvaru GN a uvedených kontextů, se i já kloním k názoru, že morfologicky nepříznačový tvar substantiv ČZJ je formou GN. Mohou tedy referovat k denotátům bez ohledu na jejich počet, tedy jak k atomům, tak k sumám. Stejně jako v ASL existuje ČZJ také malé množství substantiv, která se chovají odlišně (více v kapitole 5.2.)

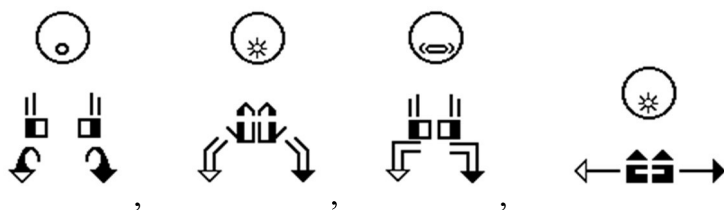
5.2. Morfologické vyjádření čísla

V rámci výzkumného rozhovoru respondenti pro popis situací, ve kterých figuroval více než jeden objekt, užíli konstrukce s reduplikovanými klasifikátorovými konstrukcemi (kapitola 5.2.3) a reduplikovanými substantivy (kapitola 5.2.1). Jiné způsoby vyjádření se v získaném jazykovém materiálu nevyskytly.

5.2.1. Reduplikace

Na základě omezení pozorovaných v zahraničních znakových jazycích byla pro účely této práce vytipována substantiva ČZJ lišící se místem artikulace i pohybem. Možnost reduplikace respondenti potvrdili pouze u substantiv zařazených do skupiny C, tedy substantiv artikulovaných v neutrálním prostoru (bez kontaktu s tělem) a jednoduchým pohybem.

Základní tvary těchto substantiv:

POSTEL   DŮM   SKŘÍŇ   STŮL

„postel“,   „dům“,   „skříň“,   „stůl“

U všech těchto substantiv byla potvrzena možnost reduplikace s posunem i možnost reduplikace na různých místech v prostoru, jak dokládají následující příklady (269)–(272). Jiná forma reduplikace v rámci výzkumného rozhovoru nebyla zjištěna.

(262) OBRÁZEK BRR POSTEL_a POSTEL_b POSTEL_c

obrázek tam-je postel.TR

„Na obrázku jsou tři postele.“

(263) OBRÁZEK BRR POSTEL>>

obrázek tam-je postel.PL

„Na obrázku jsou postele vedle sebe.“

(264) OBRÁZEK BRR DŮM_a DŮM_b

obrázek tam-je dům.DU

„Na obrázku jsou dva domy.“

(265) OBRÁZEK BRR DŮM>>

obrázek tam-je dům.PL

„Na obrázku jsou domy vedle sebe.“

(266) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ>>

obrázek tam-je dům.PL

„Na obrázku jsou skříně vedle sebe.“

(267) OBRÁZEK BRR STŮL_a STŮL_b STŮL_c

obrázek tam-je stůl.TR

„Na obrázku jsou tři stoly.“

(268) OBRÁZEK BRR STŮL>>

obrázek tam-je stůl.PL

„Na obrázku jsou stoly vedle sebe.“

Odlíšné formy hodnotili respondenti jako negramatické viz příklady (269)–(272).

- (269) *OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ++
obrázek.GN tam-je skříň.PL
- (270) *OBRÁZEK BRR TŘI SKŘÍŇ++
obrázek.GN tam-je tři skříň.PL
- (271) *OBRÁZEK BRR DŮM++
obrázek.GN tam-je dům.PL
- (272) *OBRÁZEK BRR TŘI STŮL++
obrázek.GN tam-je tři stůl.PL

U těchto substantiv byla sledována totožná strategie, jako při vyjadřování množství prostřednictvím klasifikátorových konstrukcí. Dva objekty respondenti označovali pomocí duplikovaného substantiva, jak je zřetelné z příkladu (273), tři objekty pomocí triplikovaného tvaru substantiva, jak ukazuje příklad (274).

- (273) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ SKŘÍŇ
obrázek.GN tam-je skříň.DU
„Na obrázku jsou dvě skříně vedle sebe.“
- (274) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ SKŘÍŇ SKŘÍŇ
obrázek.GN tam-je skříň.TR
„Na obrázku jsou tři skříně vedle sebe.“

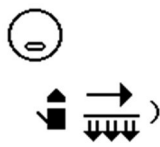
Více než tři objekty respondenti označili pomocí triplikovaného tvaru substantiva s posunem (275) artikulovaného s větší dynamikou a částečně redukováným původním pohybem. Tutéž formu respondenti užívali i při popisu většího množství objektů, jak ilustruje příklad (276).

- (275) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ>>
obrázek.GN tam-je skříň.PL
„Na obrázku jsou skříně vedle sebe.“
- (276) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ>> TŘICET ŠEST
obrázek.GN tam-je skříň.PL třicet šest
„Na obrázku je vedle sebe třicet šest skříní.“

5.2.2. Supletivní vyjádření čísla v ČZJ

Na základě výzkumu substantiv ASL jsem předpokládal supletivnost u substantiva ČZJ označující dítě, přičemž jsem vycházel z analogie k substantivu vyskytujícího se v ASL.

Předpokládaný singulárový tvar je zachycen v příkladu (277), předpokládaný plurálový tvar tvořený reduplikací singulárového pak v příkladu (278).

- (277)
 DÍTĚ
 dítě.SG?
 „dítě“
- (278)
 DĚTI
 dítě.GN
 „děti“

Supletivnost u těchto tvarů byla potvrzena. Morfologicky nepříznakový tvar má stejně jako v ASL singulárovou referenci (referuje pouze k jednomu denotátu). Naopak reduplikovaný tvar má neurčitou referenci. To dokládají následující příklady.

- (279) OBRÁZEK BRR DÍTĚ
 obrázek.GN tam-je dítě.SG
 „Na obrázku je (jedno) dítě.“
- (280) OBRÁZEK BRR DÍTĚ JEDEN
 obrázek.GN tam-je dítě.SG jeden
 „Na obrázku je jedno dítě.“
- (281) *OBRÁZEK BRR DÍTĚ TŘI
 obrázek.GN tam-je dítě.SG tři
- (282) OBRÁZEK BRR DĚTI JEDEN
 obrázek.GN tam-je dítě.GN jeden
 „Na obrázku je jedno dítě.“
- (283) OBRÁZEK BRR DĚTI
 obrázek.GN tam-je dítě.GN
 „Na obrázku je dítě/Na obrázku jsou děti.“

Tyto dvě substantiva se tedy morfologicky i sémanticky odlišují od všech ostatních substantiv, která byla do výzkumu zařazena. Vzhledem k tomu, že toto substantivum aktivně užívá pouze jeden respondent, nelze na zjištěná fakta s dostatečnou jistotou považovat za obecně platná a tento jev byl ponechán pro budoucí výzkum.

5.2.3. Syntaktické vyjádření čísla

Vyjádření gramatického čísla prostřednictvím klasifikátorových konstrukcí shodně užívali všichni respondenti, a to pro všechny předložené situace s počtem objektů od jedné do 72. Respondenti užíli analogické konstrukce, jako byly popsány v kapitole 3.2.3 pro ASL.

V situaci s předloženým jedním objektem respondenti použili konstrukci s jednou realizací klasifikátoru, jak ilustruje příklad (284).

- (284) OBRÁZEK BRR KNIHA KLF
obrázek.GN tam-je kniha.GN KLF
„Na obrázku je jedna položená kniha.“

V situaci s dvěma objekty užíli respondenti konstrukci s dvěma realizacemi klasifikátoru, přičemž respondenti užíli tři různé varianty. První, ve které artikulovali po jednom klasifikátoru každou rukou, jak je zachyceno na příkladu (285). Druhá, ve které artikulovali reduplikovaný klasifikátor pouze dominantní rukou, jak je zachyceno v příkladu (286) a třetí, ve které doprovodili reduplikovaný klasifikátor artikulovaný dominantní rukou ještě statický klasifikátor artikulovaný nedominantní rukou, jak je zachyceno v příkladu (287).

- (285) OBRÁZEK BRR KNIHA DVA KLF.L^KLF.P
obrázek.GN tam-je kniha.GN dva KLF KLF
„Na obrázku jsou dvě knihy vedle sebe.“
- (286) OBRÁZEK BRR KNIHA DVA _aKLF _bKLF
obrázek.GN tam-je kniha.GN dva KLF KLF
„Na obrázku jsou dvě knihy vedle sebe.“
- (287) OBRÁZEK BRR KNIHA DVA _aKLF.L _aKLF.P _bKLF.P obrázek.GN
tam-je kniha.GN dva KLF KLF
„Na obrázku jsou dvě knihy vedle sebe.“

V uvedených příkladech můžeme sledovat tři odlišné strategie v produkci klasifikátoru (podrobněji popsané v kapitole 5.2.1. Sémantické rozdíly jednotlivých forem však nebyly zjištěny.

Ve stejných kontextech respondenti alternativně užívali i konstrukce bez číslovky. Její absence však na interpretaci kontextů neměla žádný vliv, jak ilustrují následující příklady (288)–(290).

(288) OBRÁZEK BRR KNIHA _aKLF.L _bKLF.P obrázek.GN tam-je kniha.GN KLF KLF

„Na obrázku jsou dvě knihy vedle sebe.“

(289) OBRÁZEK BRR KNIHA _aKLF _bKLF obrázek.GN tam-je kniha.GN KLF KLF

„Na obrázku jsou dvě knihy vedle sebe.“

(290) OBRÁZEK BRR KNIHA _aKLF.L _aKLF.P _bKLF.P obrázek.GN tam-je kniha.GN KLF KLF

„Na obrázku jsou dvě knihy vedle sebe.“

V situaci s třemi předloženými objekty užívali analogické konstrukce předchozímu případu, ovšem s třikrát artikulovaným klasifikátorem na třech různých místech. Jednotlivé případy jsou zachyceny na následujících příkladech (291)–(293).

(291) OBRÁZEK BRR KNIHA TŘI _aKLF.L[^]_bKLF.P _cKLF.P obrázek.GN tam-je kniha.GN tři KLF KLF KLF

„Na obrázku jsou vedle sebe tři knihy.“

(292) OBRÁZEK BRR KNIHA TŘI _aKLF _aKLF _cKLF obrázek.GN tam-je kniha.GN tři KLF KLF KLF

„Na obrázku jsou vedle sebe tři knihy.“

(293) OBRÁZEK BRR KNIHA TŘI _aKLF.L[^]_aKLF.P _bKLF.P _cKLF.P obrázek.GN tam-je kniha.GN tři KLF KLF KLF

„Na obrázku jsou vedle sebe tři knihy.“

V situacích s počtem předložených objektů mezi čtyřmi a deseti pak respondenti užívali opět analogické konstrukce s klasifikátorem artikulovaným třikrát až čtyřikrát na odlišných místech vedle sebe, artikulované s větší dynamikou a redukcí původního pohybu. Tyto konstrukce jsou zachyceny v příkladech (294) a (295).

(294) OBRÁZEK BRR KNIHA OSM KLF.L KLF.P>>

obrázek.GN tam-je kniha.GN osm KLF.PL

„Na obrázku je osm knih vedle sebe.“

(295) OBRÁZEK BRR KNIHA OSM KLF>>

obrázek.GN tam-je kniha.GN osm KLF.PL

„Na obrázku je osm knih vedle sebe.“

V této situaci někteří respondenti použili také konstrukci s klasifikátorem artikulovaným vodorovným postranním pohybem (296), případně modifikovaným na základě rozmístění objektů v prostoru (297) a (289).

(296) OBRÁZEK BRR KNIHA KLF>

obrázek.GN tam-je kniha.GN KLF.PK

„Na obrázku je několik knihy vedle sebe.“

(297) OBRÁZEK BRR KNIHA KLF_{kruh} obrázek.GN tam-je kniha.GN
KLF.PK

„Na obrázku je několik knih rozmístěných do plochy.“

(298) DŮM BRR OKNO KLF_{řada1>} KLF_{řada2>} KLF_{řada3>} dům.GN tam-je
okno.GN KLF.PL

„Dům má několik oken v řadách pod sebou.“

Klasifikátor v příkladu (297) je artikulovaný kruhovým pohybem, čímž vyjadřuje rozmístění objektů v kruhové ploše. Příklad (298) zahrnuje tři realizace klasifikátoru artikulovaných postupně pod sebou. Každá realizace s postranním pohybem. Tím vyjadřuje tři řady objektů pod sebou.

V situaci s vyššími počty objektů respondenti použili tytéž klasifikátorové konstrukce, jako v situacích s menším počtem objektů, nebo tutéž formu klasifikátorů doplněnou o nemanuální komponent [BZ] signalizující vyšší intenzitu. Forma s tímto nemanuálním komponentem je zachycena v příkladu (299)

(299) OBRÁZEK BRR KNIHA KLF>[BZ] obrázek.GN tam-je kniha.GN
KLF.PL

„Na obrázku jsou knihy (hodně knih) vedle sebe v řadě.“

5.3. Sémantika

Jednotlivé tvary substantiv užitých respondenty v první části rozhovoru v poslední fázi rozhovoru byly užitý v typizovaných UE a DE kontextech. Ve všech případech respondenti hodnotili, zda obrázek s vyobrazeným počtem objektů odpovídá předložené větné konstrukci.

Na základě toho, že respondenti použili kontexty s holými substantivy v morfologicky nepříznakovém tvaru v situacích s různými počty objektů, se lze domnívat, že substantiva bez kvantifikátorů v kontextech, kde není upřesněn počet, a to ani pomocí klasifikátorových konstrukcí, mohou referovat k libovolnému počtu objektů. To ilustruje příklad (300). Referenci může zúžit kvantifikátor vyskytující se v bezprostředním sousedství substantiva, jak ilustrují příklady(301)–(302), případně klasifikátorová konstrukce uvedená v přechozí části 5.2.3.

- (300) OBRÁZEK BRR AUTO
obrázek.GN tam-je auto.GN
„Na obrázku je auto/jsou auta.“
- (301) OBRÁZEK BRR AUTO JEDEN
obrázek.GN tam-je jeden auto.GN
„Na obrázku je jedno auto.“
- (302) OBRÁZEK BRR AUTO PĚT
obrázek.GN tam-je auto.GN pět
„Na obrázku je pět aut.“

Omezení reference holých substantiv v nepříznakovém tvaru nebyla zaregistrována. Bez omezení tedy referují k denotátům bez ohledu na jejich počet, tedy k jednomu i více denotátům.

DE kontexty zastupovaly otázky, podmínkové a záporné větné konstrukce. Na předložené kladné otázky respondenti odpovídali kladně ve všech situacích bez ohledu na konkrétní počet objektů (1–72), který jim byl pro ilustraci předložen. Kladné otázky s holými substantivy v nepříznakovém tvaru (GN formě) ilustrují příklad (303)– (305).

- (303) OBRÁZEK BRR JABLKO? obrázek.GN tam-je jablko.GN?
„Je na obrázku jablko/jablka?“
- (304) BRR₂ JABLKO?
mít₂ jablko.GN „Máš
jablko/jablka?“
- (305) BRR₂ DĚTI?

máš děti.GN

„Máš dítě/děti?“

Druhým typem DE kontextu byly podmínkové věty zachycené v příkladech (306) a (307). Respondenti reagovali souhlasně ve všech případech bez ohledu na počet vlastněných objektů daných základě předložených obrázků.

(306) DĚTI BRR₂ PROSÍM PŘIHLAŠ.

dítě.GN mít₂ prosím přihlásit-se

„Pokud máš dítě/děti, přihlaš se prosím.“

(307) JABLKO BRR₂ PROSÍM₂ DEJ₁

jablko.GN mít₂ prosím dej-mi

„Jestli máš jablko, dej mi ho prosím/Jestli máš jablka, dej mi prosím.“

Třetím vzorovým typem DE kontextu byla záporná otázková konstrukce.

(308) VČERA MOBIL KOUPIT NEBYLO

včera mobil.GN koupit být.PAST.NEG

„Včera jsi nekoupil mobil/Včera jsi nekoupil mobily.“

(309) VČERA JABLKO KOUPIT NEBYLO

včera koupit jablko.GN být.PAST.NEG

„Včera jsi nekoupil mobil/Včera jsi nekoupil mobily?“

Reference tvarů s jednou realizací klasifikátoru je ve všech kontextech shodná. Referuje pouze k jednomu objektu, jak ilustrují příklad (310)–(313).

(310) OBRÁZEK BRR AUTO KLF_{vozidlo} obrázek.GN tam-je auto.GN KLF

„Na obrázku je jedno auto.“

(311) OBRÁZEK BRR AUTO KLF_{vozidlo}?

obrázek.GN tam-je auto.GN KLF

„Na obrázku je jedno auto.“

(312) OBRÁZEK BRR AUTO KLF_{vozidlo} PROSÍM ŘEKNI MOTOR KDE

obrázek.GN tam-je auto.GN prosím řekni motor.GN kde „Jestli je

na obrázku jedno auto, řekni mi prosím, kde má motor.“

(313) OBRÁZEK AUTO KLF_{vozidlo} FU.

obrázek.GN auto.GN KLF být.NEG

„Na obrázku není (jedno) auto.“

Jedna realizace klasifikátoru je v kombinaci s kvantifikátorem vyjadřující vyšší množství než jedna negramatická, a to ve všech typech kontextů, jak ilustrují příklady (314)–(317). Podmínkovou větu v tomto případě ilustruje příklad (316) a zápornou větu příklad (317).

- (314) *OBRÁZEK BRR AUTO 2 KLF_{vozidlo} obrázek.GN tam-je auto.GN 2 KLF
(315) *OBRÁZEK BRR AUTO 2 KLF_{vozidlo}?
obrázek.GN tam-je auto.GN 2 KLF?
(316) *OBRÁZEK BRR AUTO 2 KLF_{vozidlo}, PROSÍM ŘEKNI MOTOR KDE
obrázek.GN tam-je auto.GN 2 KLF prosím řekni motor kde
(317) *OBRÁZEK AUTO 2 KLF_{vozidlo} FUU obrázek.GN auto.GN 2 KLF tam-není

Rozdílná interpretace nebyla zaznamenána ani pro vícenásobnou realizaci klasifikátoru či substantiva, jak ilustrují následující příklady (318)–(320).

- (318) OBRÁZEK BRR SKŘÍŇ_a SKŘÍŇ_b SKŘÍŇ_c
obrázek.GN tam-je skříň.TR
„Na obrázku jsou tři (vedle sebe stojící) skříně.“
(319) KDYBY POKOJ TVŮJ SKŘÍŇ_a SKŘÍŇ_b SKŘÍŇ_c POCIT CO?
kdyby pokoj.GN tvůj skříň.TR cítit-se jak
„Kdyby ve tvém pokoji byly tři skříně vedle sebe, jak by ses cítil?
(320) OBRÁZEK SKŘÍŇ_a SKŘÍŇ_b SKŘÍŇ_c FUU.
obrázek.GN skříň.TR tam-není
„Na obrázku nejsou tři (vedle sebe stojící) skříně.“

I o referenci paukálových a plurálových tvarů klasifikátorů a substantiv platí totéž. Jejich reference není závislá na typu kontextu a referuje vždy k vymezenému počtu denotátů.

Příklady (321)–(323) ilustrují konstrukce s paukálovými tvary.

- (321) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>+>+ obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PK
„Na obrázku je několik jablek“
(322) STŮL JABLKO KLF>+>+ PROSÍM DEJ stůl.GN jablko.GN KLF.PK prosím dej-
mi
„Jestli je na stole několik jablek (vedle sebe), dej mi (jedno).“
(323) OBRÁZEK JALBKO KLF>+>+ FUU
obrázek.GN jablko KLF.PK tam-není
„Na obrázku není několik (vedle sebe) jablek.“

Příklady (324) a (325) kontexty s plurálovými klasifikátory.

- (324) OBRÁZEK BRR JABLKO KLF>>
obrázek.GN tam-je jablko.GN KLF.PL
„Na obrázku je (mnoho) jablek?“
- (325) STŮL JABLKO KLF>> PROSÍM DEJ
stůl.GN jablko.GN KLF.PL prosím dej-mi
„Jestli je na stole hodně jablek (vedle sebe), dej mi (jedno).“

Příklady (326)–(328) ilustrují kontexty s reduplikovanými substantivy.

- (326) POKOJ BRR POSTEL>+>+
pokoj.GN tam-je postel.PL
„V pokoji jsou postele (vedle sebe).“
- (327) POKOJ BRR POSTEL>+>+ PRVNÍ PROSÍM OBSADIT
pokoj.GN tam-je postel.PL první prosím obsadit
„Jestli jsou v pokoji postele (vedle sebe), zaber prosím tu první.“
- (328) POKOJ POSTEL>+>+ FU
pokoj.GN postel.PL tam-není „V
pokoji nejsou postele.“

5.4. Shrnutí výsledků výzkumu

Jazyková data získaná prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s mluvčími ČZJ přinesla informaci o tom, že ani substantiva ČZJ (podobně jako substantiva v řadě cizích znakových jazyků (ASL, NTG)) svým tvarem morfologicky (až na jednu výjimku) nevyjadřují tvar singuláru. Morfologicky nepříznačný tvar substantiv má neurčitou referenci, která odpovídá referenci formy GN popsané v audio-orálních jazycích. Takovou formu tedy lze použít v libovolném kontextu bez ohledu na počet denotátů.

Pro specifikování počtu se v ČZJ nejčastěji využívají číslovky, klasifikátorové konstrukce, nebo reduplikace substantiv. Ta je možná pouze u substantiv artikulovaných v neutrálním prostoru bez kontaktu s tělem.

Dva objekty je možné vyjádřit pomocí duplikace substantiva na dvou místech v prostoru (pokud je reduplikace možná), nebo pomocí duplikace klasifikátorového slovesa na dvou místech v prostoru. Takové formy je možné díky referenci těchto forem i bez kvantifikátorů považovat za vyjádření duálu.

Větší počet denotátů než tři lze vyjádřit pomocí paukálu, a to formou triplikace klasifikátorového slovesa. U substantiv, které umožňují reduplikaci je možné užít jejich plurálovou formu. Horní hranici počtu denotátů, ke kterým paukálová forma referuje se nepodařilo s jistotou určit. Pohybuje se mezi deseti až dvaceti denotáty.

Pro vyjádření vyššího počtu denotátů než počtu, který vyjadřuje tvar paukálu, lze využít retriplikovanou formu substantiv s posunem; pohybem artikulovaným s větší dynamikou a částečně redukováným pohybem oproti morfologicky neznačenému tvaru substantiva. Vzhledem k tomu, že tato forma vyjadřuje vyšší blíže nespecifikovaný počet denotátů i bez kombinace s kvantifikátory, lze jej považovat za plurálovou formu substantiv. Totéž lze vyjádřit i pomocí klasifikátorové konstrukce artikulované postranním pohybem. Větší či menší množství pak lze relativně vyjádřit pomocí nemanuálních markerů.

Z morfologických způsobů vyjádření čísla na samotném substantivu byla zjištěna pouze strategie vyjádření pomocí reduplikace s posunem. Tento způsob byl prokázán pouze u substantiv artikulovaných v neutrálním prostoru bez dotyku s tělem a zároveň artikulovaných jednoduchým pohybem (skupina substantiv vymezená v části 4 jako skupina C). U všech typů substantiv (včetně zmíněného) byl doložen způsob vyjádření čísla pomocí shody na klasifikátorovém slovese (také formou reduplikace).

Jiné způsoby morfologického vyjádření čísla nebyly v ČZJ zatím doloženy.

U žádné formy substantiv ani u vyjádření pomocí klasifikátorové konstrukce nebyla zjištěna odlišná reference v DE kontextech oproti UE kontextům. Morfologicky nepříznakový tvar substantiv má až na jednu výjimku neurčitou referenci. Duplikované substantivum nebo duplikovaný klasifikátor (s posunem) referuje vždy ke dvěma denotátům. Triplikované substantivum i triplikovaný klasifikátor (s posunem) referuje ke třem denotátům. Ani u tvarů označených jako tvary paukálu a plurálu nebyla prokázána odlišnost v referenci v DE a UE kontextech.

6. Závěr

V dosud popsaných jazycích světa se můžeme setkat celkem až s pěti tvary nominálního čísla (singulárem, duálem, triálem, paukálem a plurálem). V některých jazycích je paukál rozdělen na užší a širší, v některých je „běžný“ plurál rozšířen o tzv. globální plurál. Tvar singuláru typicky referuje k jednomu denotátu (kapitola 2.2.1), tvar duálu ke dvěma (kapitola 2.2.2), tvar triálu ke třem (kapitola 2.2.3). Tvar paukálu obecně vyjadřuje množství větší než triál, resp. duál., resp. singulár, podle toho, který ze tvarů daný jazyk vyjadřuje. Horní hranice

reference paukálu bývá ohraničena cca dvanácti až patnácti denotáty (kapitola 2.2.4). Tvar paukálu zároveň referuje k menšímu množství denotátů než plurál, pokud je v kontextu použit v kontrastu s ním. Tvar plurálu obecně může referovat k většímu množství než tvar singuláru (kapitola 2.2.5). Pokud se v jazyce vyskytují další formy čísla (duál, triál, paukál), plurálová forma obecně referuje k vyššímu počtu denotátů než tvar s nejbližší menší referencí. Významově však může pokrývat i tvary referující k menšímu počtu denotátů, pokud není jejich užití v jazyce povinné.

V jazyce může figurovat i neurčitý tvar GN (general number), který referuje k denotátům bez ohledu na jejich počet i gramatické číslo. Tato forma stojí mimo systém nominálního čísla a v jazyce tedy nemusí být zastoupena vůbec (viz kapitola 2.1.2). V jazyce tato forma může mít samostatný tvar, ale může se i formálně shodovat s tvarem singuláru nebo plurálu. Ten pak nese význam tvaru GN.

Pro výskyt jednotlivých forem nominálního čísla v jazyce platí určitá omezení hierarchické povahy (kapitola 2.2.6). Tvary duálu nebo paukálu se mohou v jazyce vyskytovat jen za předpokladu, že se v jazyce vyskytují i tvary singuláru. Zároveň tvary triálu se mohou v jazyce vyskytovat jen za předpokladu, že se v jazyce vyskytují i tvary duálu. Existence užšího a širšího paukálu je vzájemně podmíněna existencí druhého tvaru.

Jednotlivé formy čísla je možné v jazyce vyjádřit několika způsoby: afixací substantiva (kapitola 2.3.1), jeho reduplikací (kapitola 2.3.2), pomocí fonologické změny substantiva (kapitola 2.3.3) nebo supletivním tvarem (kapitola 2.3.4). Dalším způsobem je lexikální vyjádření čísla pomocí gramatických slov (kapitola 2.3.5). Posledním popsáním způsobem je syntaktické vyjádření nominálního čísla pomocí shody (kapitola 2.3.5). Tímto způsobem je nominální číslo morfologicky vyjádřeno na některém členu fráze (nebo všech), nebo na přísudku. Nominální číslo může být v jazyce vyjádřeno jedním nebo více způsoby a jeho užití v jazyce nemusí být v jazyce povinné.

V jazycích, které rozlišují v rámci nominálního čísla pouze singulár a plurál, není číslo jediným faktorem, který ovlivňuje sémantiku substantiva. Tvar singuláru typicky referuje k jednomu denotátu, ale tvar plurálu může referovat k jednomu a více, nebo více než jednomu denotátu v závislosti na typu kontextu, širším kontextu nebo záměru mluvčího. Pokud mluvčí odkazuje na entity reálného světa, je reference daná typem kontextu. Plurálová forma substantiva v takovém případě v UE kontextech referuje k více než jednomu denotátu (kapitola 2.4.2). V DE kontextech naopak k jednomu a více denotátům (kapitola 2.4.3). V případě, že mluvčí odkazuje v rámci významu substantiva ke konceptu pojmu, který vymezuje daný pojem

bez přímé vazby na konkrétní entity v reálném světě, referuje plurálová forma substantiva k jednomu a více denotátům bez ohledu na typ kontextu (kapitola 2.4.4).

Kategorie čísla ve znakových jazycích nebyla dosud dostatečně prozkoumána a popsána. Na základě dostupných zdrojů lze tedy usuzovat, že znakové jazyky obecně rozlišují mezi singulárem, duálem, paukálem a plurálem. Nicméně morfologicky nepříznakový tvar substantiv referuje k entitám bez ohledu na jejich počet. Z toho lze usuzovat, že tento tvar u substantiv je pravděpodobně formou GN.

Plurál nominálního čísla lze ve znakových jazycích vyjádřit pomocí afixace, reduplikace nebo formou shody na slovese. Dosud byl popsán pouze jediný afix, a to ve formě tzv. arc pohybu v ASL. Pro reduplikaci substantiv platí fonologická omezení a tvořit plurálový tvar touto strategií lze zpravidla jen u omezeného počtu substantiv. Reduplikace většinou není možná u substantiv s komplexním pohybem a artikulovaných na těle. Omezení jsou však jazykově závislá a mohou se mezi jednotlivými jazyky lišit. I ve znakových jazycích se můžeme setkat s reduplikací úplnou i částečnou, dále bez posunu nebo s posunem v prostoru, reduplikací s alternativním pohybem (artikulace jednoručního znaku oběma rukama) a reduplikací doprovázenou nemanuálním markerem. Reduplikace může být i vícenásobná.

Setkat se můžeme i se strategií vyjádření plurálu pomocí shody na slovese, která je zpravidla vyjádřená reduplikací slovesa nebo afixací pluralizačního pohybu.

Přestože sémantika substantiv a jejich tvarů nebyla dosud dostatečně prozkoumána, lze na základě dostupných popisů usuzovat, že morfologicky nepříznakový tvar substantiv je ve smyslu gramatického čísla neurčitý – tedy ve tvaru GN. V tomto tvaru mohou referovat jak k jednomu, tak k více než jednomu denotátu. Konkrétní reference je určena lexikálně kontextem například pomocí kvantifikátoru nebo prostřednictvím shody na slovese.

Reference plurálové formy je obecně kontextově závislá, jak bylo popsáno v kapitole 2.4. Ve znakových jazycích dosud nebyly popsány kontexty, ve kterých by byla reference plurálové formy substantiv ovlivněna. Ve všech dosud popsaných kontextech referuje plurálová forma substantiv k více než jednomu denotátu. Základní forma substantiv má neurčitou referenci a může referovat k jednomu i více denotátům. Dosud nebyly v žádném znakovém jazyce popsány kontexty, ve kterých by se reference odlišovala.

Hlavním cílem této práce bylo popsat gramatické prostředky pro vyjádření plurality v českém znakovém jazyce a jejich sémantické vlastnosti. K tomu účelu byly stanoveny výzkumné otázky a odpovídající hypotézy. Na hlavní výzkumnou otázku V1 lze na základě výzkumu zodpovědět následovně: substantiva ČZJ morfologicky rozlišují tvar duálu, triálu a plurálu. Tvar paukálu lze vyjádřit pomocí tvaru slovesa. Tvar singuláru byl potvrzen pouze u jednoho substantiva a potvrzen pouze jedním mluvčím, což nepovažuji za dostatečně průkazné. Zároveň bylo prokázáno, že nepříznakový tvar substantiv je možné použít v libovolném kontextu (bez ohledu na počet denotát) a že jeho reference je neurčitá. Hypotéza H1 byla potvrzena. Nepříznakový tvar substantiv ČZJ je formou GN.

Reduplikace je považovaná za základní strategii vyjádření plurálu ve znakových jazycích. Je obecně možná jen u malého počtu substantiv. Na výzkumnou otázku V2 týkající se omezení vztahující se na reduplikaci substantiv ČZJ lze odpovědět kladně. Ano, existují omezení, která se shodují s omezeními stanovenými na základě studií provedených na ASL. Reduplikace substantiv ČZJ je možná jen u těch, které nejsou artikulované na těle s jednoduchým pohybem. Hypotéza H2 tedy byla potvrzena. Reduplikace byla prokázána pouze u substantiv zařazených do skupiny C v kapitole 4.

Reduplikovaný tvar substantiv ČZJ, který je vyjádřený formou duplikace s posunem, referuje ke dvěma denotátům. Vzhledem k tomu, že k nim referuje bez ohledu na kontext a přítomnost kvantifikátorů specifikující toto množství, se domnívám, že takový tvar lze považovat za tvar duálu. Hypotéza H21 tedy byla potvrzena. Duál substantiv ČZJ lze vyjádřit reduplikací substantiv, konkrétně jejich duplikací s posunem.

U triplikovaného tvaru substantiv byla potvrzena reference ke třem denotátům bez ohledu na přítomnost kvantifikátorů specifikující toto množství a také bez přítomnosti dalších markerů v kontextu. Na základě toho usuzuji, že tento tvar lze považovat za tvar triálu. Hypotéza H22 byla potvrzena. Triál substantiv ČZJ lze vyjádřit reduplikací, konkrétně jejich přerušovanou triplikací.

Paukál nebyl u morfologického vyjádření pomocí tvaru substantiva prokázán. Hypotéza H23 byla zamítnuta. Paukál substantiv ČZJ nelze vyjádřit reduplikací (konkrétně jejich nepřerušovanou triplikací). Plurálová reference byla prokázána u částečně reduplikovaných substantiv s posunem. Hypotéza H24 byla potvrzena. Plurál substantiv ČZJ lze vyjádřit částečnou reduplikací s posunem.

Počet replikací slovesa vypovídá o počtu objektů, ke kterým referuje. Výzkumná otázka V3 zda je možné vyjádřit číslo substantiv ČZJ pomocí reduplikace slovesa, byla zodpovězena kladně. Zároveň je nutné poznamenat, že na jednu stranu byla potvrzena možnost vyjádření odpovídajícího množství denotátů pomocí reduplikace klasifikátoru, na druhou stranu však nebylo s jistotou potvrzeno, že tímto způsobem je také vyjádřeno gramatické číslo substantiva. Hypotéza H4 tedy s jistotou potvrzena nebyla. Číslo substantiv v ČZJ je pravděpodobně možné vyjádřit pomocí reduplikací slovesa.

Morfologicky nepříznakový tvar substantiv ČZJ nereferuje pouze k jednomu denotátu, ale referuje k denotátům bez ohledu na jejich počet. Výzkumná otázka V41, zda tento tvar referuje pouze k jednomu denotátu byla zodpovězena kladně. Reference tohoto tvaru je tedy ambiguidní. Hypotéza H5 byla potvrzena. Morfologicky nepříznakový tvar substantiv ČZJ má neurčitou referenci.

Reference plurálových tvarů substantiv není závislá na typu kontextu. Není tedy ovlivněna tím, zda je kontext EU nebo DE. Bylo tedy potvrzeno zjištění doložené ze zahraničních znakových jazyků o nezávislé referenci a referenci plurálových tvarů pouze k více než jednomu denotátu. Výzkumná otázka V42, zda plurálová forma substantiv v ČZJ referuje v UE kontextech k více než jednomu denotátu, byla zodpovězena kladně. Hypotéza H6 byla potvrzena. Plurálová forma substantiv ČZJ referuje v UE kontextech k více než jednomu denotátu. Zároveň otázka V43, zda plurálová forma substantiv v ČZJ v DE kontextech referuje k jednomu a více denotátům, byla zodpovězena také kladně. hypotéza H7 byla zamítnuta. Plurálová forma substantiv ČZJ nereferuje v DE kontextech k jednomu a více denotátům.